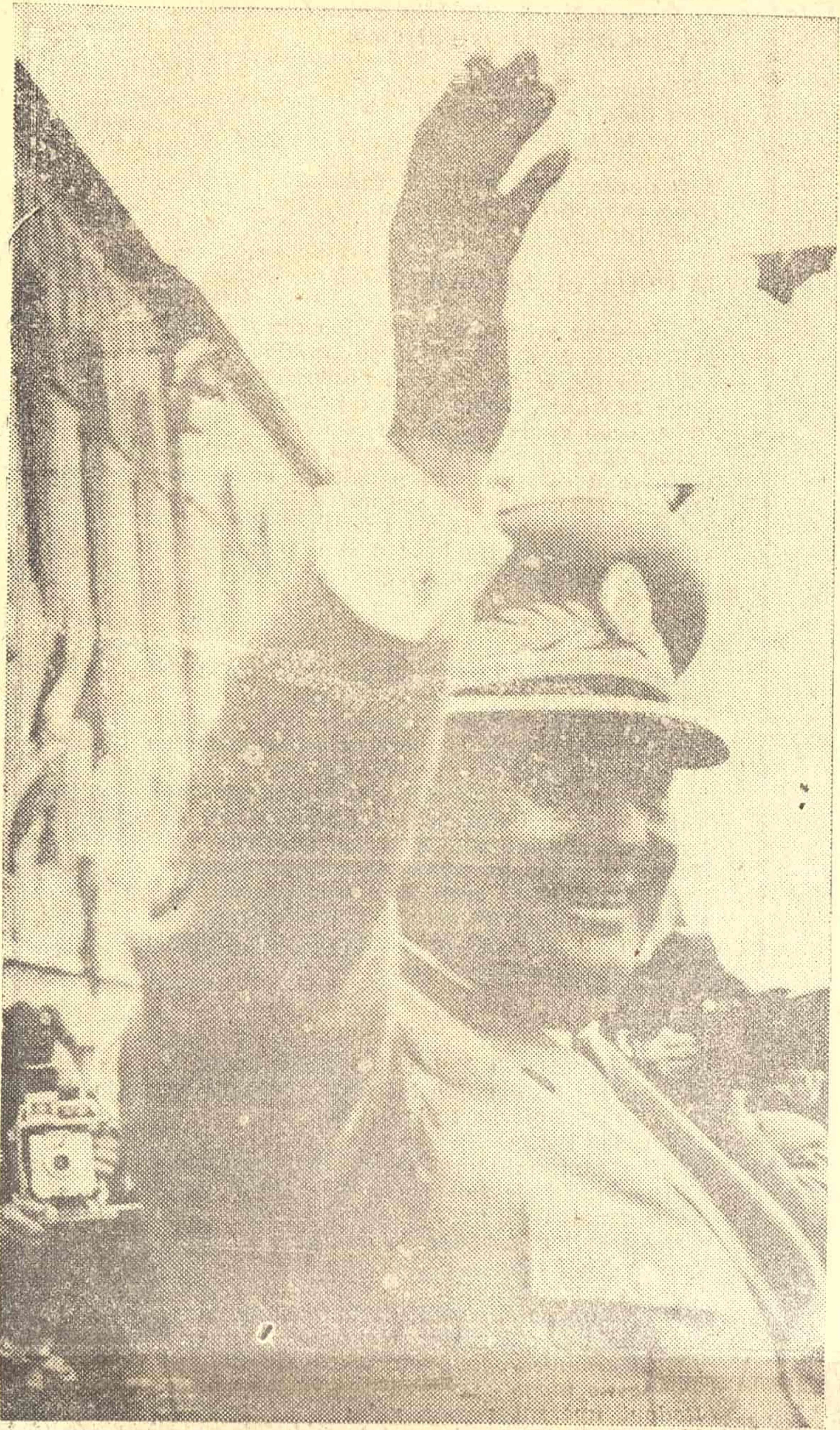

Pred nama, u nama, kao uzor, kao podstrek, kao putokaz zračne

TITOVE GODINE

Ono što mora da se dogodi, dešava se. Ono što je svima u sru, ono što im je na usnama — neko mora da kaže, da formuliše, da zajedničku slutnju i nadu pretvori u živu, čvrstu, otvorenu reč.

Ko će ako ne Tito.

Još u sluhu odjekuju reči koje je Tito izgovorio nedavno u svome govoru u Splitu. Možda će taj govor u skoroj budućnosti biti nazvan prekretničkim, sudbonosnim, dalekosežno važnim. Ali već i danas on je glas neizneverene savesti, glas pouzdanja i ohrabrenja. I kad se u ovoj godini, povodom trostrukog Titovog jubileja — sedamdesete godine života, pete decenije političkog rada i dvadesetpetogodišnjice rukovođenja Komunističkom partijom i Savezom komunista Jugoslavije — budemo podsećali pojedinih etapa toga bogatog, dramatičnog i jedinstvenog života, Titov govor u Splitu biće onaj neophodni, životodavni impuls koji će njegovu prisutnost činiti tako stvarnom, tako odlučnom, tako punom dubokog odjeka.

„Kao da je nekako lepše išlo, kao da smo se lepše slagali dok smo bili siromašniji nego danas“.

To je jedna od ključnih, možda najkarakterističnijih rečenica iz Titovog govora. Nije to bio gnevni govor, ni govor beznada, već onaj svojstven jedino Titu: govor oporih, tvrdih činjenica, govor ljudima o ljudskoj realnosti, trezvena, istinita reč o svakidašnjici, o neprijatnostima, o brigama koje sve češće proviruju ispod varljivih velova samozadovoljstva. Kao da je lepše išlo, kao da smo se bolje slagali dok smo bili siromašniji! Ima svakako u tom neospornom faktoru i malo melanholije. Ljudi su često slabi i popuštaju svojim najpovršnijim strastima: čim se osete sigurnijim žele da se istaknu, da oskoče imanjem, ugledom, položajem, vlašću iznad drugih; zaboravljaju šta su bili, zaboravljaju na svoju trošnost; i propuštaju da dužnost i dobro koje im je povereno i poklonjeno časno i ravnopravno dele sa drugim ljudima.

Titov govor je, u sferi praktične stvarnosti, žustra, oštra opomena protiv zaboravljanja. Greške i stranputice u privredi i trgovini, u industriji, u političkom i kulturnom životu znak su samozadovoljstva, posledica ljudske sklonosti za spavanjem u slavi, bez obzira koliko ta slava bila neznačajna ili tuđim znojem stečena. Titov govor je poruka celoj našoj socijalističkoj zajednici, poziv svakom pojedincu da se vrati samome sebi, svojim pravim obavezama i dužnostima, zanemarenoj skromnosti i potisnutoj društvenosti. Kroz argumentaciju iz naše neposredne ekonomske i društveno-političke prakse raspoznaje se angažovano ljudska, humanistička i kritička, revolucionarno-marksistička, budna i dobra Titova misao.

„Podudaranje menjanja okolnosti i ljudske delatnosti može se shvatiti i racionalno razumeti samo kao revolucionarna praksa“.

U tim Marksovim rečima zahvaćena je srž Titovog životnog dela i smisao njegove istorijske misije. Ne samo govor u Splitu — koji je tako sugestivan, tako dinamičan dokaz njegove revolucionarne prakse — već je sva Titova delatnost u svojoj postupnosti, u svojoj dijalektičnosti, dokaz i potvrda o neizbežnosti menjanja životnih okolnosti, životne stvarnosti, o neophodnosti menjanja čovekove aktivnosti, saobrazno sa potrebama zajednice, budućnosti, slobode, narodnog i nacionalnog jedinstva. Tako se Marksova dalekovidnost i Lenjinov revolucionarni temperament spajaju u svestranju Titovoj ličnosti koja u nemiru i previranju današnjeg doba uočava one putove razvitka, one želje svakog naroda i svakog čoveka koje su osnova ljudske egzistencije: rad u slobodi, ravnopravnost u miru, blagostanje pojedinca u blagostanju zajednice.

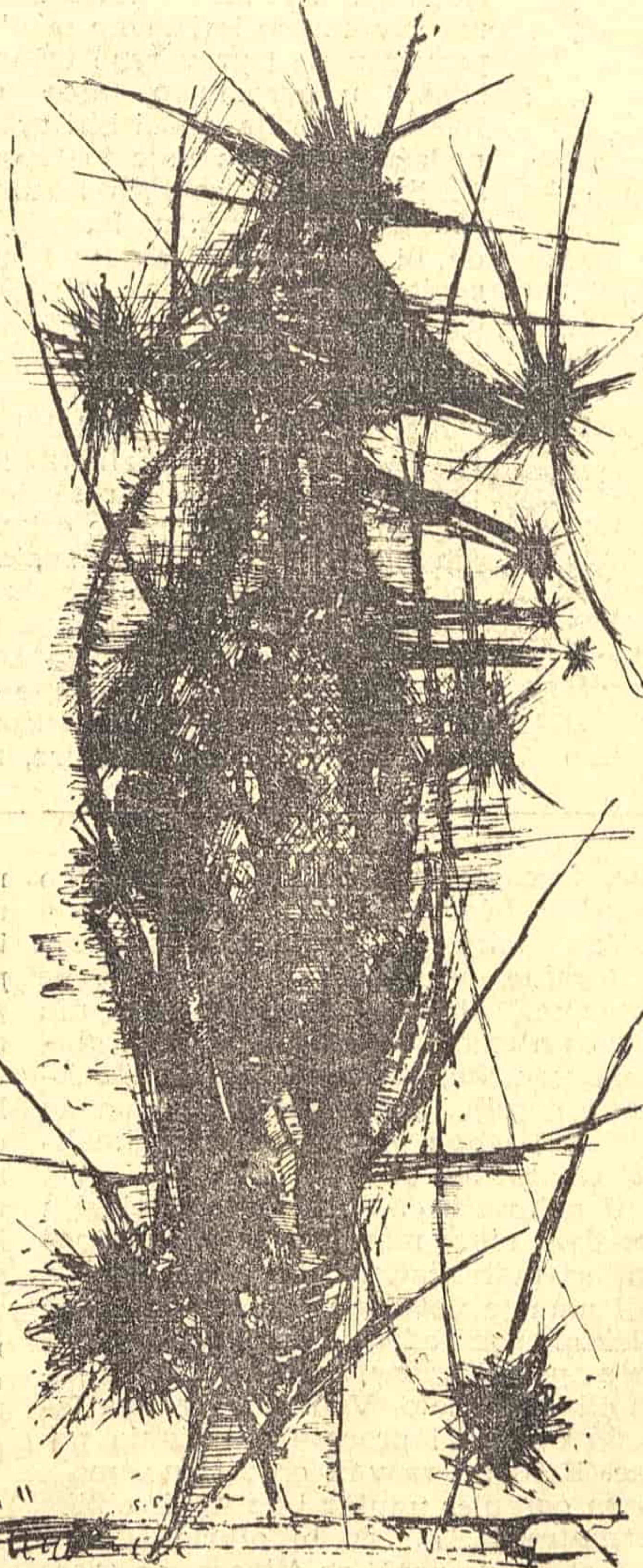
Tim idealima Tito je posvetio svoj život. Kao metalski radnik u češkim, nemačkim, austrijskim fabrikama, u zagrebačkim radionicama, Tito je 1911—12. godine počeo svoju revolucionarnu delatnost u radničkom i sindikalnom pokretu. Pet decenija toga rada obeležava jednu burnu epohu, epohu političkog, ekonomskog, kulturnog preobražaja i osamosvešćivanja ove zem-

lje, jedinstvenog u njenoj dosadašnjoj istoriji. Dve i po decenije na čelu jedne od najmonolitnijih komunističkih partija, kakva je Savez komunista Jugoslavije, organizator i vođa oslobodilačkog rata i narodne revolucije, predvodnik socijalističke izgradnje, dosledni, nepokolebljivi čuvar slobode i nezavisnosti zemlje u kovitlacu političkih iskušenja, pretnji i nasilja, pritiska i ucena, branilac mirne, ravnopravne i delotvorne saradnje među svim narodima sveta — to je Tito, to je nova jugoslovenska istorija, to je najzad ozarena sudbina ove zemlje posle mrakova i tegoba, krvi i suza u minulim godinama i stolecima.

„Ima mnogo stvari koje ćemo morati da mijenjamo“.

Opet su to reči iz nedavnog Titovog govora. To je onaj živi, nesmipljivi duh koji je prozreo kobne životne zamke, koji je prezreo opasnosti i lagodne, uspavljive zvuke polovičnog života, to je onaj duh koji je jugoslovenskim narodima omogućio da pokažu svoje prave mogućnosti, svoju kičmenost, svoje pregalaštvo. Treba pažljivo slušati taj glas koji poziva na promenu, na kretanje, dakle na nove inicijative, rad, ljudskost, jedinstvo mišli i napora. Na sve ono čime smo odoleli nedaćama, čime postojimo i dišemo pod ovim nebom i čime, u znaku Titovog imena, treba još da osvajamo svoje potpuni ljudsko postojanje.

Miloš I. BANDIĆ

LIKOVNE PRILoge I VINJETE U OVOM BROJU IZRADIO SLAVOLJUB BOGOJEVIĆ.

anketa

ISKUŠENJA I MOGUĆNOSTI NAJMLADIH

U OVOM BROJU, KOJI JE VELIKIM DELOM POSVEĆEN POEZIJU NAJMLADJE GENERACIJE NAŠIH PESNIKA, UZ „MAJSKU PANORAMU PESNIKA“ KNJIŽEVNE NOVINE OBJAVLJUJU ANKETU „ISKUŠENJA I MOGUĆNOSTI NAJMLADIH“.

PITANJE NA KOJE UČESNICI U ANKETI ODGOVARAJU GLASI: ŠTA MISLITE O DANASNJOJ MLADOJ POEZIJU I ŠTA ONA, PO VASEM MISLENIJU, OBEĆAVA?

Desanka MAKSIMOVIĆ

IZOBILJE MLADE POEZIJE

Mladi pesnici nailaze kod nas svakog proleća kao pljusku, to je dobro; njihovo izobilje navodi na misao da ima izobilja i u talentu svakoga od njih. Izobilje naša mlada poezija pokazuje u poslednje vreme i u izrazu, svaki obdareniji pesnik odmah ima svoj lik, ili pravi bar napor da se izdvoji iz hora, da ne liči na druge, pa ma oni i bolji bili od njega.

Naša mlada poezija obećava dosta već i zbog broja pesnika, zbog stalnog traženja, zbog kidanja stega, ne samo starih već i najnovijih. Uostalom, mladi pesnici su kao lozovi, u sve njih položeno nadu, u trenucima pomislimo za svakoga od njih da se upravo u njemu krije glavni zgoditak.

Stara pesnička ljubav prema reči i stari efekti prisutni su i u našoj mladoj poeziji, moguće više nego ikad. Ponekad je pesnik iskreno omadijan rečima, ponekad se igra njima zaboravljajući da je ta igra opasnija nego igra ljubavlju. Ima svesnog, uspelog ili neuspelog, bogaćenja rečnika novskim izrazima, ima rasipanja već postojećeg jezičkog blaga, naročito kod pesnika iz krajeva gde je jezik bogat, ima na izgled obesnog preinačavanja zakona našeg jezika, ali i to zacelo dolazi od neke pesnikove ljubavi prema rečima.

Čini mi se da se poslednje dve, tri godine manje žele postići efekti izuzetnim temama, da se poneki pesnik više ne stidi da napiše i rodoljubivu pesmu, da se poneki ne snebiva da je kaže onako kako mu se ona nameće, pa ma to bio i način koji danas nije omiljen. Sretnu se pesnikinje i pesnici koji napišu ljubavnu pesmu, neposrednu i jednostavnu, kakva bi se u sva vremena sveta mogla napisati. Čini mi se: kako je nekad predstavljalo smelost prekinuti sa starim, jer si u tome bio usamljen, tako danas izlazi da je smelij onaj koji govori jednostavno, ne jureći za efektima nijedne vrste, jer je sada on usamljen, a za svaku usamljenost treba čvrstine, strpljivosti, obdarenosti.

Miodrag BULATOVIC

...TA POEZIJA NE IZRAŽAVA
GOTOVO NIŠTA...

Vaše pitanje je, najblaže rečeno, čudno. A da sam na vašem mestu, o poeziji nikad ne bih anketirao prozne pisce. Jer smo mi, po prirodi svog posla, surovi i objektivni. Bojim se da bi jedna takva anketa upropastila poeziju protiv koje, nadam se, niko ništa nema. Ja lično, kad vas već interesuje, doživljam poeziju, o kojoj me anketirate, kao grdnu konfuziju. Ne, nisam ja ni konzervativan, niti bilo kakav puritanac. Ne tražim ni da pola pesme bude lepo. Ali neka u jednoj pesmi tek nešto bude lepo, ako ništa drugo bar kakva misao, kakva reč ili neki sličan davo.

Medutim, poezija o kojoj je reč: — ne obećava gotovo ništa; — ne izražava gotovo ništa; — i nema gotovo nikakav karakter, još manje izraz.

Razume se, čast simpatičnim izuzecima!

Dakle, to tako neukusno pojanje ne primam kao svoje, kao blisko. To bućanje, tu bolno-tragičnu narcisoidnost! Tako mi se često čini da u svemu tome ima i suviše proizvoljnosti, a veoma malo iskrenosti, lepote i kulture...

U ANKETI UČESTVUJU: DESANKA MAKSIMOVIĆ, MIODRAG BULATOVIC, JOVAN HRISTIC, IVAN IVANJI, TOMISLAV LADAN, IVAN V. LALIC, MOMČILO MILANKOVIC, BOSKO NOVAKOVIC, MLADEN OJLAČA, ALEKSANDAR PETROV, BORISLAV RADOVIC, DRAŠKO REDEP, IZET SARAJLIC, IVAN SLAMNIG, MILIVOJ SLAVICEK, HUSEIN TAHMIŠIĆ, RISTO TRIFKOVIĆ I RADE VOJVODIĆ. ANKETA SE NASTAVLJA NA 7. STRANI.

Bogdan A. POPOVIĆ

ODGOVORNOST PESNIKA

Svi mladi pesnici, pa i naši, uznemireni su. Uznemiruje ih svet van njih i svet u njima, a pogotovu njihovo sukobljavanje. Svi su oni manje ili više podložni subjektivno i objektivno prolaznim nemirima. I to nije ni malo čudno. Uznemirenost je, uče nas, deo poetske psihološke konstitucije, deo pesničkog senzibiliteta. Mladi pesnici su, takođe, ambiciozni. Ni to ne bi bilo ništa iznenađujuće niti nepojmljivo, ali tu počinju komplikacije. Mlad pesnik upušta se u bezglavu trku sa modom, počinje da misli o zahtevima „vremena“ i auditorijuma, bez obzira da li je malobrojan, sačinjen od „posvećenih“, ili širok. Napušta sopstvenu ličnost, traganje u sebi i oko sebe, i pozamljuje tuđu kožu navlačeći je teškom mukom. Da bi išao u korak sa modom, on prisvajajući stil pesnika koji je trenutno na najvećoj ceni. Tako dobijamo generaciju veoma sličnih pesnika. Recimo, rodonačelnik, uzor, rada nekakvu poetsku istinu: N. N. drugi i N. N. treći pohađaju istu školu, uče se na istim vrednostima, koje posredno prihvataju, kao i N. N. prvi. Sam N. N. prvi je neka vrsta pseudo-Pope, N. N. drugi postaje pseudo-Raičković, a N. N. treći pseudo-Miljković. Kao da jedan Popa, Raičković i Miljković u svom vremenu nisu dovoljni?!

U drugom slučaju, a ovdje je reč o onima koji u ovom trenutku predstavljaju ogromnu većinu, ambicija mladog pesnika vodi u eksperiment iz koga treba da rezultira originalnost, a uместo nje odigrava se proces „eksperimenta radi eksperimenata“, iz kog rezultira anti-poezija i mnoštvo ogrešenja o supstancu poezije. Zakoni poezije, spoljna nametnuti obrasci, istina, ne postoje. Ne postoje ni Deset zapovedi, nada neke od njih nipošto ne bi bile na odmet. Ali, ne treba gubiti iz vida, u oblasti poezije, od Homera do danas, zmenilo se mnogo manje nego u prirodnim naukama od Talesa i Anaksimandra do Ajnštajna i Hajzenberga. Konceptija poezije, danas, gotovo je identična. Nisu u pitanju zakoni nego

činjenica da je poezija ono što je, u osnovi, bila i što jeste. Od samog početka ona odgovara na spiritualne čovekove potrebe. Ona izražava čovekovu želju i kreće se putevima njegovih težnji.

U našim kulturnim zbitijama, kraćim polemikama i prepirkama, malo se govori o poeziji. Malo se govori i piše o suštini poezije, a mnogo više o onome što je u njenim okvirima sporedno. To ima svog razloga. Nema kritičara, verujem, koji sam sebi neće priznati da mu se ne jednom dogodilo, posle bezbroj pokušaja, upinjanja i prisiljavanja da se saživi sa poezijom nekog mladog pesnika, da zaključi: meni ovdje ništa nije ni jasno, ni blisko, ni mi pruža ma kakvo uživanje. Ali — čemu skrivati? — i mladi kritičari su podložni ambiciji (članak na svaki način treba napisati!); pošto ne umemo (ili ne možemo) da se uhvatimo za nešto suštinsko, poetsko, lično, primenjujemo definicije koje smo pročitali i naučili, a izvanredno odgovaraju u ovakvim slučajevima. Tad čitamo: „Nije redak slučaj da suštinu jedne poezije, radanje ideje i slike, doživimo pre zahvaljujući njenom posebnom ritmu i strukturi no smislu koji ona izražava rečima“. Snalažljivost je, priznati se mora, velika stvar, ali u literaturi njena vrednost je nedvosmisleno problematična.

Apsurdno je tražiti da se svake druge godine rada veliki pesnik, ali, isto tako, nemoguće je, kada je reč o karakteru pesničke imaginacije naših najmlađih pesnika, konstatovati bilo šta drugo osim odsustva imaginacije. To nije ono što je najtragičnije. Mnogo je opasnije što se susrećemo sa generacijama nedoučenih pesnika iz kojih proizlaze generacije nedoučenih čitalaca, koji ubrzo prestaju da budu i čitaoci. Skokovito vaspitavanje ukusa publike ima porazne rezultate. A to je već pitanje opšte nacionalne kulture. Kako, uostalom, shvatiti i usvojiti „Joneska“, kad nam ni Strindberg nije blizak, ka-

Nastavak na 2. strani

KADA ĆEMO ĆUTI ODGOVORE?

Povodom diskusije o nastavi književnosti na Univerzitetu

Početak marta redakcija časopisa „Delo“ organizovala je razgovor o problemima nastave književnosti na Beogradskom univerzitetu. Ta diskusija, u kojoj je učestvovao izvestan broj književnika i ljudi sa Univerziteta, ustalasala je, poslednjih dana, kulturnu javnost i odjeknula u njoj kao nečuven skandal. Sastanak je bio sazvan da bi se porazgovaralo „o nekim problemima nauke o nacionalnoj književnosti“, ali je u izvesnim trenucima diskusija prešla te okvire. Mada se, uglavnom, govorilo o nedostacima Katedre južnoslovenskih književnosti, bilo je reči i o kadrovskoj politici na katedrama uopšte, kao i o izvesnim vidovima naše kulturne situacije. Ovaj razgovor imao je, donekle, karakter suđenja, na kome je čitana jedna duga optužnica. Oni koji su bili najneposrednije pogođeni, nisu rekli gotovo nijedne reči odbrane. Ni tokom razgovora, ni posle njih. A činjenice optužnice bile su mnogobrojne, oštre i vrlo neprijatne:

... Na Katedri južnoslovenskih književnosti nema mladih naučnika koji bi proučavali srpsku književnost od Svetozara Markovića do naših dana. Van Katedre postoji priličan broj njenih bivših studenata, mladih kritičara i naučnika, koji su objavljenim knjigama i radovima dokazali nesumnjiv smisao za

rad na književnoj istoriji. Njihovi bolji radovi, već sada, po literarnoj zrelosti i naučnoj pismenosti, ni u kom slučaju ne zaostaju za prosečnim predavanjima na Katedri...

... Naše katedre su krajnje odbojne, zatvorene svakom talentovanom mladom čoveku...
...Mladi ljudi, oni najdarovitiji i najinteligentniji, ne dolaze na katedru zato što osećaju, ili znaju, da se na njoj ima da ponavlja srednjoškolsko gradivo na srednjoškolski način, iz udžbenika koji su manje-više prerasli u srednjoj školi...

... Na fakultetima se nedovoljno poštuju asistenti. Katkada ih stavljaju u ponižavajuće situacije. Mladom književnom kritičaru, na primer, koji već ima ime, kao i pravo da javno govori o literaturi, kada dođe na Univerzitet kao asistent, po univerzitetskom statusu oduzima mu se pravo da na Katedri, pod svojim imenom, govori o literaturi. Dešava se da profesor prijavljuje asistentske seminarske vežbe kao svoje časove, te tako ispunjava normu na osnovu koje dobija platu...

... Svima nam je jasno da se univerzitetska nastava mora baviti književnošću, a ne književnom - istorijskom faktografijom. Isto tako, jasno je da se istorijom literature mogu baviti jedino oni koji literaturu osećaju, doživljavaju, i sami su na neki

način predani literaturi kao umetnosti. Nejasno je samo zašto se oni ne dovode na Fakultet...

... Već godinama se kod nas ne predaje književnost prve polovine XIX veka. Naši studenti i diplomiraju, a ne čuju nijednu reč o Dositeju, Vuku, Njegošu...

Najzanimljivije je da su na ove i druge tačke optužnice odgovarali uglavnom oni koji nisu ni bili direktno optuženi: ljudi sa Katedre za opštu književnost, gde je nastava najbolje organizovana i gde je podmlađivanje obavljeno na zadovoljavajući način. Čutanje asistenata i docenata sa Katedre južnoslovenskih književnosti bilo je primećeno već tokom samih razgovora. Da, to čutanje koje se produžilo sve do danas, postaje samo po sebi jedna vrlo rečita činjenica. Najvažnije od svega je to što su o Katedri južnoslovenskih književnosti najgore govorili ljudi koji su njeni članovi, ili koji su sa njom neposredno povezani. Njihovo izlaganje niko nije ni pokušao da demantuje činjenicama drukčije argumentacije. To najbolje potvrđuje da je razgovor ove vrste potpuno odgovorio svojoj nameni, da je doveo do toga da se ljudi zamisle nad nekim vrlo bitnim stvarima.

Međutim uz svu korisnost jednog ovakvog razgovora, koji je, očigledno, pre imao za cilj da ustalasa javnost i pokrene i pro-

budi „veličanstveno hloroformisane sa jedne svima nama drage katedre“, nego da dovede do nekih trajnijih rešenja ili konačnih odluka, on je ipak imao izvesnih propusta. Čovek se ne može oteti utisku da su mnogi učesnici razgovora govorili *pro domo sua*, da su izvesne objektivne činjenice bile nepotrebno posmatrane kroz prizmu ličnih interesa. Nesreća je što redakcija „Dela“ nije bila voljna da na razgovore o problemima nastave književnosti pozove veći broj ljudi, koji bi sigurno imali šta da kažu o tom pitanju. Najmanje još dvadesetak književnika i univerzitetskih radnika iz Beograda i Novog Sada nije uzelo učešća u tim razgovorima. Da su i oni sudelovali, meritornost skupa bila bi daleko veća, a problemi svestranije osvetljeni.

Posledice razgovora vođenih u organizaciji „Dela“ već su počele da se osećaju. Pre nekoliko dana održana je sednica Katedre južnoslovenskih književnosti i odlučeno je da se od sledeće godine napokon počne govoriti o Vuku, Dositeju i Njegošu. To je, valjda, prvo javno priznanje sopstvenih grešaka i znak dobre volje da se one isprave. Međutim, još mnoga pitanja čekaju odgovore.

Kada ćemo ih čuti?

D. P.

Među stvarima koje nam nedostaju, koje su nam, zapravo, uvek nedostajale, a smatraju se, istovremeno, znakom zrelosti nacionalne kulture i izrazom stvarnog bogatstva jedne književnosti, spada, nesumnjivo, i poseban književni leksikon. U njemu bi, prema već ustaljenim principima i rezultatima dosadašnjih naučnih istraživanja, trebalo prikupiti i naknadnim proveravanjima srediti materijalne podatke o svim onim književnim stvaracima i njihovim poslenicima, kreativnim umetnicima i epigonskim jer samo tek pismenim paljetkarima, koji su, svesni svoje neopozive angažovanosti ili samo sticajem okolnosti literature po slučajnom opredeljenju, doprinosili stvaranju, razvijanju i, u najvišim vrhovima, bogaćenju duhovne kulture i originalnog književnog stvaralaštva svih jugoslovenskih naroda od najstarijih vremena do naših dana. Sagledavanje i, u samoj suštini, uopštavanje raznorodnih tokova naše književne prošlosti i slojevitih gibanja savremene misli i literarnih preokupacija nezamislivo je, ipak, ukoliko bi se tom tako složenom i iznad svega odgovornom zadatku prišlo sa uskih pozicija vulgarnog materijalizma i u duhu inertnog simplifikovanja. Naprotiv, stvaralačku nit našeg uzbudljivo književnog rasta od kanonskih sadržaja srednjovekovne literature do najnovijih uzleta modernog romana možemo prikazati i dokumentovati neoborivim činjenicama samo u slučaju ukoliko se, kao i modernim strujanjima savremene književnosti, literaturi ranijih vekova pride iz određenih istorijskih aspekata ondašnjih shvatanja ljudskog humanizma.

Raščišćavanju osnovnih a nerenjenih, u mnogo čemu i pogrešno postavljenih, pitanja iz široke oblasti naše književne misli, prihvatilo se — pre svih Akademija nauka i drugih u tom pravcu na neki način upućenih institucija na našim Univerzitetima i drugim visokim školama — Izdavačko preduzeće Matica srpska u Novom Sadu. Sa više nego skromnim sredstvima i skoro nikakvim, u svakom slučaju nedovoljnim, iskustvima za poslove ove vrste, sa stručnjacima od kojih je izrazito najveći broj van ovog našeg starog kulturnog centra, uz to još, razume se, u kobno

Savremena literatura i naše književno nasleđe

nesređenim prilikama u kojima se nalazi naša nauka o književnosti, napori ovakve i slične vrste, pa i sama želja da se pride realizovanju tog tako neshvatljivo zamašnog a u sebi gotovo da priznajemo i nekako utopijskog i neprijatno uzaludnog posla, kao da se grančice sa sumanutom avanturom ili bezazlenom šalom. Jer, na kraju krajeva, odlučiti se u samom početku na prvobitne predradnje i u okviru nekoliko kratkih godina plodonosnim rezultatima okončati jedno ovakvo delo, koje će hiljadama stranica, kada bude publikovano, govoriti o našem književnom nasleđu i nadahnuto ustalasanim tokovima savremene književne misli, i sve te proveravane i provereno tačne podatke izložiti u ogromnom nizu od preko 10000 biografija, znači biti svestan svih nedaća i teškoća koje je trebalo preskočiti i spasti se svih iskušenja koja zavodljivo opominju, kasnije i mame, da bi na kraju grešnike i odvukla u svoja tamona skrivena skloništa i neočekivana isključiva. Teškoća, izuzetno krupnih u ovom poslu, i inače ima nebrojeno mnogo.

Knjižni fondovi naših biblioteka, čak i onih najvećih, iz različitih i dovoljno poznatih uzroka ističu se još svojom nepotpunošću; rukopisne ostarvine naših pisaca, skoro da je svestajno kojim vremenu pripadaju, sačuvane su u izuzetno retkim slučajevima, pa i onda samo u obavezno fragmentarnom vidu; nijedan pisac, čak i iz grupe onih velikih, koji predstavljaju uistinu zvezdane trenutke naše literature, nije još u

toj meri proučen i izdan da bi se znalo bar ono najvažnije iz njegovog života ili njegovog rada; ko može, između ostalog, sigurno potvrditi da su svi (ili bar svi oni u kojima možemo pronaći kakvu informaciju ili korisno saopštenje) bio — bibliografski podaci o jednom piscu pokupljeni i sistematski sredi, bez kojih se nikako istraživanje ne može ni zamisliti; ko je, najzad, od naših pisaca zavredio toliku pažnju svojih retnih biografa, da bi mu se štampao bar onaj deo iz intimne, u pravo stoga za nas i najdragocenije, prepiske do koje se ipak moglo doći i koju zub vremena nije uništio — sve to uz podatak, poznat dobro svima koji su se bilo na koji način interesovali za našu literaturu, da je rad na izradi kompleksne istorije književnosti svih naših naroda zaista hladnokrvno ostavljen, bez grize savesti, u deo obaveza koje će tek pripasti mogućno našim potomcima, sve to i mnogo šta drugo ilustriuje u suštini neshvatljivo teške uslove u kojima se nalazi naša nauka o književnosti i, trenutno, redakcijski odbor novog Matičinog književnog leksikona.

„Ogledna sveska“ budućeg leksikona koja se ovih dana pojavila iz štampe, ima za cilj da upozna saradnike i uopšte našu kulturnu javnost sa mnogim od naznačenih problema i, ujedno, da demonstira u kojem će obimu i na kom prostoru biti prikazani oni koji svojim radom pripadaju, u mogućno najširem obimu, našoj nacionalnoj književnosti. S tim u vezi dobro je urađeno što su u ovu svesku, primera radi, uvršteni, pored književnih trudbenika iz ranijih vremena, i neki savremeni pisci, ali skrećemo pažnju na činjenicu da prilikom ovog odabiranja određeni a nužni kriterijumi nisu u svakom slučaju dolazili do izražaja. Kao svaku knjigu, tako je i ovu trebalo komponovati u duhu mogućne koncepcije, a ne na brzinu, čini nam se, sabrati dvadesetak biografija do kojih se prvo došlo i poredati ih po jednolično abecednom redu. Jer, kako bismo drukčije mogli opravdati unošenje biografije političkog radnika Mite Cenića u ovaj književni leksikon, bar u ovu oglednu svesku, kad je i inače poznato da on, sprečen svojom političkom borbom, nispečen svojom političkom borbom, nastavak na 10. strani

Borivoje MARINKOVIĆ

Odgovornost pesnika

Nastavak sa 1. strane

ko uživati u Pikasu kad Sumanovića preskačemo, možemo li, konačno, prihvatiti Miodraga Pavlovića kad to nismo učinili ni sa Crnjanskim? Naši mladi pesnici pesničku kulturu doživljavaju, reklo bi se, kao mačka vodu. Svi se, uglavnom, održavaju u jednom začaranom krugu, u kome se okreću oni sami i niko drugi. Jedan čita drugog, a obojica trećeg. Jednostavnije je danas razlikovati jednu generaciju pesnika od druge, nego pesmu od pes-

me. Sveopšti ton je sivilo. Odsustvo pesničke ličnosti. Retki izuzeci svode se na tehnički moderno evociranje pastoralne, bukolike atmosfere, na ljubavne stihove dosta spontanih i snažnih emocija i na jednu vrstu glasnogovorničke, estradne, veoma atraktivne poezije, koja poseduje, između ostalih, i jedan veoma značajan kvalitet: zanimljiva je!

U pokušaju da shvatimo psihologiju poetskog čina, moramo da se upoznamo sa materijalom, ako je raspoloživ, koji nam je potreban za razumevanje celokupne prirode tog čina. Mnogo štošta za pesnika znači sve, za čitaoca ništa ili vrlo malo. Velika je razlika između čitanja i procesa nastajanja pesme. Kritičar, sasvim opravdano, može da se ograniči unutar bilo kojih oblika razmatranja, ali da bi otkrio šta pesma može da znači za čitaoca, on mora da dokuči i šta ta pesma znači za pesnika. Opšti prilaz pesmi može da bude „pragmatičan“ u tom smislu što će se struktura pesme opisati veoma preciz-

no. Taj način podrazumeva da je pesma namenjena da „znači nešto“ za pesnika i njegovog čitaoca. „Poetizovanje“ kod pesnika postoji kao psihološki čin, a pesma je nešto poput njegove odgovarajuće anatomске strukture. U toj strukturi čitalac naslućuje novu psihološku vitalnost, koja se, po svoj prilici, razlikuje od one na koju je pesnik mislio dok je stvarao. Pesništvo nas, u svakom slučaju, čini svesnijim kompleksnosti i značenja našeg iskustva.

Kako do svega toga dospeti kad se naše znanje i umenje, iskustvo i intuicija, sapliću na prvaj prepreci? Kako kad ne možemo da dokučimo značenje pesme?

Neosporna je istina da je izražavanje ličnosti početak i kraj svekolike umetnosti. To je već ustaljeni argument i pravdanje na primedbu da je poezija mladih, uglavnom, iz ovih ili nekih drugih razloga, neprihvatljiva. Ali, s

druge strane, nepobitno je i to da zahtevanje autonomije umetnosti (pa i poezije) može da znači samo njeno odvajanje od drugih aspekata kulturnog života, da nekontrolisana sloboda u razvijanju, recimo, ličnih sredstava komunikacije dovodi, često, i do oštećenja mogućnosti komunikacije. Umetnost, međutim, treba ravnopravno da se uključuje u kompleksnu celinu integralnog života. Da bi bila takva, ona mora da reprezentuje, formira, učvršćuje i osmišljava opšte ljudske vrednosti, ideale i težnje. U tom smislu, a izvan polemike o vulgarnom angažovanju i banalnom neangažovanju literature, može biti govora o traganju za izvesnim poetskim izrazom koji bi bio i subjektivan i umetnički integralan, samim tim i univerzalan. Toga treba biti svestan kada se govori o prihvatanju „savremenog“ pesničkog prosede. Poetski postupak kod nekih značajnih savremenih stranih pesnika je jedno, ono na čemu on počiva, i iz čega proističe, sasvim je nešto drugo. Prihvatiti prvo

bez drugog nemoguće je, a samo drugo — u najmanju ruku neshvatljivo. Nekakav moderan manir ima, dakle, smisla samo kao logičan nastavak sopstvene nacionalne pesničke tradicije i iskustva, pri čemu niko ne može imati ništa protiv različitih vidova umetničke transpozicije.

A, iznad svega, da parafriziram A. lena Tejta, pesnik treba da oseća odgovornost prema sebi samom, jer je pesnik, i prema sopstvenoj savesti, koja treba da ujedinjuje znanje i prosudivane. On je odgovoran za vrlinu svojstvenu samo njemu kao pesniku, za svoje vlastito osećanje mere, za majstorstvo disciplinovanog jezika koje se neće kloniti saopštavanja realnosti onakve kakvu dobija od sopstvene svesti.

Bogdan A. POPOVIĆ

Dragan KOLUNDŽIJA

PROLEĆNE

U RADIONICI

Piši pesmu dok radi. O drvo
Iz šume u kojoj nije bilo ljubavi
Na tebi će se danas piti vino.

Piši pesmu dok pada ruka
I sa lista na list preleće stih
Lepše no sunce.

Piši pesmu, krvi moja. U radionici
Drvo bukovo i drvo borovo
Vode ljubav.

IZ CIKLUSA JABUKA

Sedam dana mirisalo je orahovo drvo
Pod grlom. Ljubavi, toliko je trajala
I ekskurzija. U zemlji koju posećujemo
Male kraslave topole boluju proleće.
Jedan orao uporno tvrdi da je heroj.
Sedam dana sa neba, bolje nego sa mape ljubavi
Upisane u oko meseca, padala je čađa.
Mi smo jeli sveta jela večeri
Pomešana sa nešto cveća i naših prsta.
Oko nas Jugoslavija beše u šumi i vuk
U njoj, kao otac u njeni, goreo jadno.

PRE PODNE I JA

Otvaram prozor i sebe od cigle i tetreba
Bacam u dvorište. Dole je proleće
U tri žene na tri lista izistalo.
Na usni jedne stoji da sam trava na odsustvu
O divna svetlosti Meso božanstveno.
Na krevetu bola pod drugom igram cvetanje.
Vetar ko pesma štampana u sedmom razredu
Između Volinje i nje. Kod nas u gradu
Sunce se svađa sa ciganima bez potrebe.
Otvaram prozor i sebe (koji mi je đavo?)
U tri leptira na tri strane sveta šaljem.
Zbogom mesta u najdubljim šumama zavičaja
Kuda ne raste cvet za Dušku.

ZIVICE

Redovi zapaljenih živica duž naših bašta
U koje seoske devojke ležu pri povratku sa prela
Dobri visoki mornari plavetnila
Kako vas volim.
Sanjao sam na morskim plažama u leto
Obrve žena koje sunce u svojoj zemlji izrađuje
No, ne mogu ih upoređivati sa vama, jer bih lagao
Četo pravilno postrojenih kraljeva u ružu
Duž naših bašta
Goruća oružja zemlje.
Ubijao sam po šumama u trbuhu moje matere
Srne koje se sklanjahu od jelena
Ali ni njihove robove upoređiti sa vama
Ne ne ne mogu
Redovi upereni prema nebu
Ko zastave prema domovini.

IZ JEDNOG PISMA

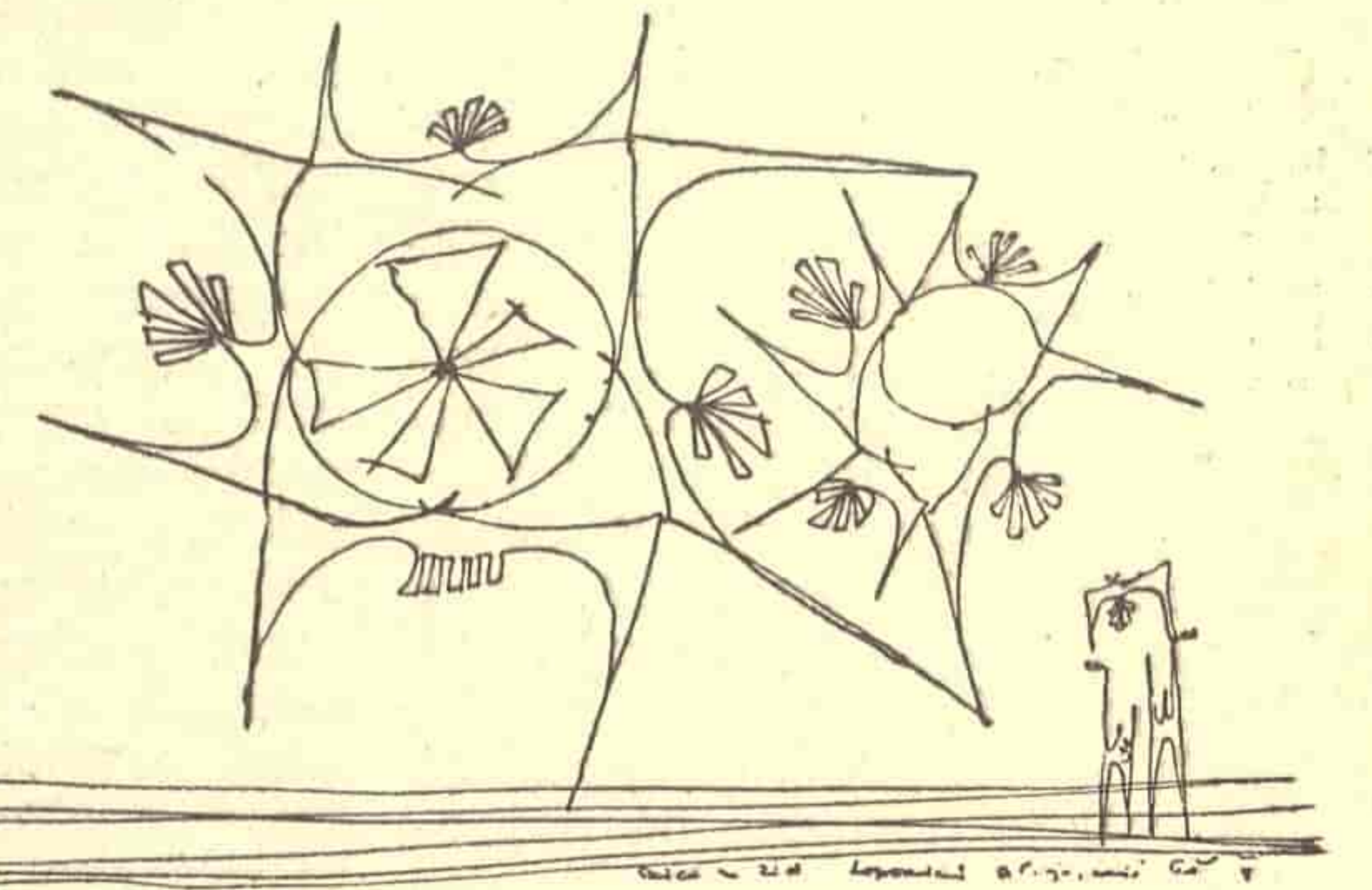
Klela me u zoru: guštera imao
Kada bude tražio od druge
Pogled.

Na drveće se peo
I sa vilama u ruci bio
Kad grom puca.

Jeo zemlju. (dugujem zahvalnost
Zbog ove kletve
Draga ženo)

Ne video dugu. (zbog ovoga,
Da znaš, upoređiću te
sa Grčkom)

Klela me u kiši, a ja se
Na nju i na njen rod
Smejao, smejaio.

TENZIJE U POEZIJI

(HUSEIN TAHMIŠČIĆ: „KAMERNO VEĆE POEZIJE“, „SVJETLOST“, SARAJEVO 1962)

Husein Tahmišćić već godinama zbuja kritičare. Svaka nova knjiga njegovih pesama obavezuje ih da uvek iznova, s podjednakošću kao i ranije, pronalaze sistem za dešifrovanje i interpretaciju tih stihova za koje bi se, bez preterivanja, moglo reći da idu u red najhermetičnijih i najnekomunikativnijih u čitavoj našoj posleratnoj poeziji. Raskidajući, odlučno ne samo sa poetskom tradicijom podneblja i tla na kome se razvio, nego i sa jezičkom kulturom, i sintaksom, u kojoj je sa mnogo manje lišavanja i grčevite prenapregnutosti mogao da artikuliše svoju pesmu, Tahmišćić je odmah posle prve, početničke zbirke bledunjavih i nevesnih stihova („Putnik života“) okrenuo leđa ustaljenim mogućnostima pesničkog izražavanja. Doslednim i tvrdoglavim sputavanjem svog emotivnog potencijala, on je nastojao da ostvari poeziju suzdržanosti i misaone koncentracije, zakopčanu, introvertnu, antilirsku, intelektualnu poeziju koja podrazumeva korišćenje specifičnih izražajnih sredstava. Druga Tahmišćićeva knjiga, „Budna vrteška“, nagoveštava da će pesnik u iskustvima nadrealističke jezičke avanture potražiti oslonac za svoj revolt i novu mogućnost organizovanja silovite i moćne pobune reči, koja uvek preči da će postati sama sebi cilj i da će, iscrpljujućom pomamom svoje nesitosti, onemogućiti i prigušiti svaku drugu mogućnu funkciju poezije. „Preludij za neimare“ i „Neimari“ donekle su izneverili ta očekivanja: i jedna i druga knjiga, mada štampane u razmaku od pune dve godine, predstavile su drukčijeg pesnika, koji, istina, još uvek zadržava spoljašnju razbijenost formi i nekoherentnost metafora i poetskih slika, ali koji pažljivo gradi vlastiti pesnički izraz, diskurzivan, funkcionalan, antipoetski, nastojeći da tako, koristeći se rečima isključivo kao nagoveštajima suština, prisili čitaoca da prisnim sazivljava-

njem s pesmom unutar nje same pronade sadržine koje ona nosi i ljubomorno skriva. Ko je uspeo da prođe kroz zamke i varke te pesme otkrio je u njoj temeljit, ali još nedovoljno razuden, sistem često protivrečnih ideja, koje su mogle da potvrde pesnikovu intelektualnu glad za suštinama i njegovu strasnu, upornu težnju da „svoju misao uskladi sa vremenom. O kvalitetu te misli neki kritičari su već govorili; „kontemplativni aktivizam“ Tahmišćićeve poezije, koju je Branko Miljković interpretirao kao pesmu koja je „htela da opeva postojanje, a opevala je prolaznost“, implicirajući da se pesma pesniku izmakla iz ruku i počela da živi na svoj način, svojim životom, mimo njegove želje i volje, potvrdio se prevashodno u jezičkim tenzijama i upravo religioznom pokloništvu pred kultom govora, u neočekivanoj udesnosti reči. Zbunjeni pred samovoljom tih raspuštenih reči, kritičari posle „Neimara“ nisu bili u stanju da predvide budućnost Tahmišćićeve poezije. Oni su jedino verovali u snagu pesnikovog samosavlđivanja, u nadi da će on s onom istom upornošću, koncentracijom i intelektualnom disciplinom, s kakvom je ranije prigušivao svoje emocije, obuzdati i raspomamljenu bujicu reči i, u novom naporu, u idealnoj stvaralačkoj situaciji, ponovo dokazati svoju kreativnu moć.

U tome očekivanju i u toj veri „Kamerne večje poezije“ znači novu nadu i novo ohrabrenje. Pesnik je ponovo drukčiji. Pesma mu je razgovetnija, fraza manje usiljena, reč mirlinija, i već sama ta spoljašnja, na prvi pogled uočljiva, svojstva bila bi dovoljna da novu knjigu Huseina Tahmišćića predstavljamo kao početak plodne zrelosti, iskustva i smirenja — bila bi, da ne postoji nova, vešto skrivena varka: pesnik pokazuje još jedno svoje lice, ali i dalje krije svoj pravi lik. Praizvor njegovih nemira i povod za njegovu zamišljenost više nije zagonetni, sa-

mo njemu dostupni i poznati, svet ogoljenih suština, već realni, stvarnosni svet, sačinjen od glasova, mirisa i boja, svet s kojim se pesnik susreo na putovanju u tudinu. Obrisi i forme toga sveta, što se naziru u knjizi „Kamerne večje poezije“, znače izvanredno mnogo kad se nadu kod pesnika Tahmišćićevog kova. Njihovo prisustvo potvrđuje da je naprsila tvrda, nepriступačna opna njegove pesme, i kroz tu pukotinu može da se vidi delić pesnikovog pravog lika: razum nema apsolutnu kontrolu nad pesnikovim bićem; u njemu se ipak propinju i lome i emocije i strasti koje niklo više ne može da suspreže i koči. Pesnik oživljava. Transponujući doživljaj, Tahmišćić doduše i dalje traži zaobilazne i zakučaste puteve da ga iskaže, još uvek pod razumevanju da se obraća nekom savršenom čitaocu, onom i onakvom čitaocu o kome govori Robert Grejvs, čitaocu „koji je idealno osetljiv prema vizuelnoj, auditivnoj i osetnoj slici, a bez ikakvih literarnih, religioznih, filozofskih ili drugih predrasuda; koji je kadar da razazna glavna i detaljsana mesta pesme ma kako ona bila delikatna“. U ovoj najnovijoj, od ranijih znatno pristupačnijoj i „jasnijoj“, knjizi Huseina Tahmišćića nikako drukčije ne mogu da se shvate neke upravo nerazumljive usiljenosti koje pesnik, uprkos svim saznanjima do kojih je došao, nerado napušta ili ne prevladava do kraja.

„Hvaljen neka je obrat što nas uvodi u noć dupke punu ljuta svetla, pa sad padamo iz glasa u glas izvan težnih sila. Noć senki nad vodama. Noć paleža nad šumama.

Tako se bar pričinja. Jer u tamnim krizama što ih uzduž cepa spiralna galaktička gesta mi buljimo u mekote iz postojana hoda zverinja, mi strepimo pred rastom iz napora lekovita gorobilja, mi iskviamo belo usijanje iz obruča ljudskog drhtanja. Hvaljen neka je javni put lovnog glasa“.

Ta prenapregnutost umara. Ona je još uvek veliko iskušenje Tahmišćićeve pesme. Da bi prodro pod kožu te poezije, čitalac može, uzimajući slobodu da, na trenutak, zamisli sebe u uložni imaginarnog, „idealnog čitaoca“, kao nekakav vešt navigator da razazna mnoštvo pesnikovih ideja. Onaj koga strpljenje ne izdaje lako, može u knjizi „Kamerne večje poezije“ da otkrije Tahmišćićev „kontemplativni aktivizam“:

„Jer kad bi smerno čitali, gordinjom obuzeti, o pusti namernici,

o na sve strane svetom zatočeni stranci: — zar bi bili? Smrvljena gordinjo, ura je: začeti govoriti i mreti“.

— da spozna njegovu aktivističku afirmaciju volje („volim je zato što mi se voli“), njegov nemir pred samim sobom i grč saznanja sebe sama („da li smo dokazno svoji?“), njegovu svest o nužnosti kretanja i delovanja:

„skloni zaboravu skloni novom padu uspinjali smo se zadatim usponom zdušno mi koji pamtim sve i izlišnost zborenja i izlišnost pamćenja sve što je dole tamno duboko“

— njegovu borbenu prisutnost „baš tu. Ne pre i posle“, — može da otkrije i da shvati, i da kroz taj splet misli nasluti pesnikov skriveni lik, njegovu zamišljenost i njegovu prigušenu ali prisutnu osećajnost. Bez strpljenja, ili bez čarolije, lišen iluzije o sebi kao idealnom čitaocu, čitalac, međutim, ne može do kraja da opravda tu pesmu: ona ga umara. Ne sistemom ideja, na kojima počiva i od kojih je satkana, već svojom usiljenošću, koja se doživljava prevashodno kao pesnikov nasilje nad rečima i nad samim sobom. Prihvatajući gotovo u celini smisao Tahmišćićeve pesme, ali ne uvek i ne do kraja, samu pesmu, ja priznajem da takode vršim nasilje, i pravdam ga privilegijom čitaoca, koji ima pravo da bira, i saznanjem koje je Metju Arnold postavio kao rešenje svake slične dileme: „Ako se pokazalo da je pesničko delo tačno, i stoga zanimljivo predstavljanje, to još ne znači da je ono opravdano; mora se isto tako dokazati da je to predstavljanje koje ljudima može pribaviti uživanje“.

Uvek pred novim iskušenjima, u traganju i samopotvrđivanju, Husein Tahmišćić doista može da zbuni kritičare: njegova najveća vrlina je u snazi transformacije. On nagonski traži i izabire najteže puteve da bi dokazao svoju umetnost, voden čudesnom strasću da se potvrdjuje u otporu. Radoznalost je njegova kob, hrabrost njegova vera, zamišljenost njegova vokacija. Tahmišćić predano istražuje i otkriva svet tražeći samoga sebe; svaki njegov poraz u stvari je njegova pobjeda, jer se ne zadovoljava postignutim nego uvek traži novo, bolje, savršenije. On se uvek postavlja u idealnu situaciju da uspe ili propadne, a to je pravna pozicija autentičnog umetnika. Sudeći strogo njegovu pesmu, ja priznajem pesnika: on će se još mejnati, i u njega treba verovati.

Predrag PALAVESTRA

TOPLA ČOVEČNOST

(FLORIKA ŠTEFAN: „DOZVOLITE SUNCU“, „MATICA SRPSKA“, NOVI SAD 1962)

Čovečinci su prirodno svojom težnjom da pišu o egzistencijalnim problemima života. To potvrđuje i Florika Štefan svojom petom zbirkom pesama, odnosno trećom zbirkom pesama na srpsko - hrvatskom jeziku, koja nosi naslov „Dozvolite suncu“. U govornoj fakturi pisane, ove njene pesme nemaju jedinstvenu inspiraciju ni tematsku monolitnost. Ali njene teme su bitne teme ljudskog života i stvaranja: ljubav žene prema muškarcu, majčinska ljubav, problem reči i stvaranja pesme, problem življenja u našem vremenu i odnosa prema budućnosti.

Pesme Florike Štefan su leksički škrte i jednostavne. Reči koje ona koristi u svojim pesmama jesu obične reči sa ulice, iz svakodnevnog života, iz banalnih razgovora. Pesničke reči za nju su baš te „prašnjave“ ali „zlatne“ reči, koje „drugi raskalašno i nemarno rasipaju duž ulica, između zidova, na balkonima i ko zna gde još“. Brižljivim sakupljanjem i aranžiranjem tih reči stvara se pesma. Ako su dobro nađene i propuštene kroz jedan lični senzibilitet, one mogu da budu dovoljne za izražavanje svega što postoji i dovoljne za čitav jedan stvaralački život.

To je, ukratko, poetika Florike Štefan, koju je ona eksplicirala u ciklusu pesama u prozi „Krik reči“. Ove pesme u prozi se po fakturi malo razlikuju od pesama u nevezanom stihu. I u jednim i u drugim pesmama vrlo je slobodno tretirana govorna fraza, a prekidanje te fraze je nebitno. Ono čime se odlikuju i jedne i druge pesme, to su povremeni lapidarni pesnički iskazi, koji sintetički izražavaju jedno osećanje ili jednu misao.

Najrazgranatija tema ove poezije je tema ljubavi. Ljubav se slavi i hvali, ali se ne analizira. Ona se pokazuje više verbalno nego analitički, psihološki. Reč ljubav se tako često ponavlja kao da se njom prkoski, kao da je to jedna draga, a zabranjena reč. Ponekad je to tužna, setna bolna ljubav, ali bez tragičnih akcenata, bez velike nezadovoljne strasti. Najčešće, to je ljubav bez bližih odredbi:

Ima jedna pesma u meni Sto samo ljubi, ljubi, ljubi.

Ono što bar donekle daje specifičnu boju ljubavi u ovoj poeziji, to je njen ambijent, to je njeno vezivanje za prirodu i njene lepote. Za Floriku Štefan ljubav nije jedno ispitivanje i

samoispitivanje duše, nego jedno zbivanje u prirodi, u njenim čarima i njenim prolaznostima, u društvu sa suncem i pticama:

I kada se grlimo priroda je prisutna u svim njenim bojama.

Srodna s prirodom i u skladu s njom kao jedan prirodan čin, ljubav ima i jednu svoju prkosnu stranu: ona se protivi uzusima građanske i malograđanske sredine, porodičnim i drugim društvenim obzirima i normama. Florika Štefan slavi neku vrstu romantičarske ljubavi, ljubavi koja nalazi potporu u prirodi što isto tako začinje i rada, a protivi se neprodnim ograničenjima malograđanske sredine i protivprirodnim zahtevima da ljubav bude sputana.

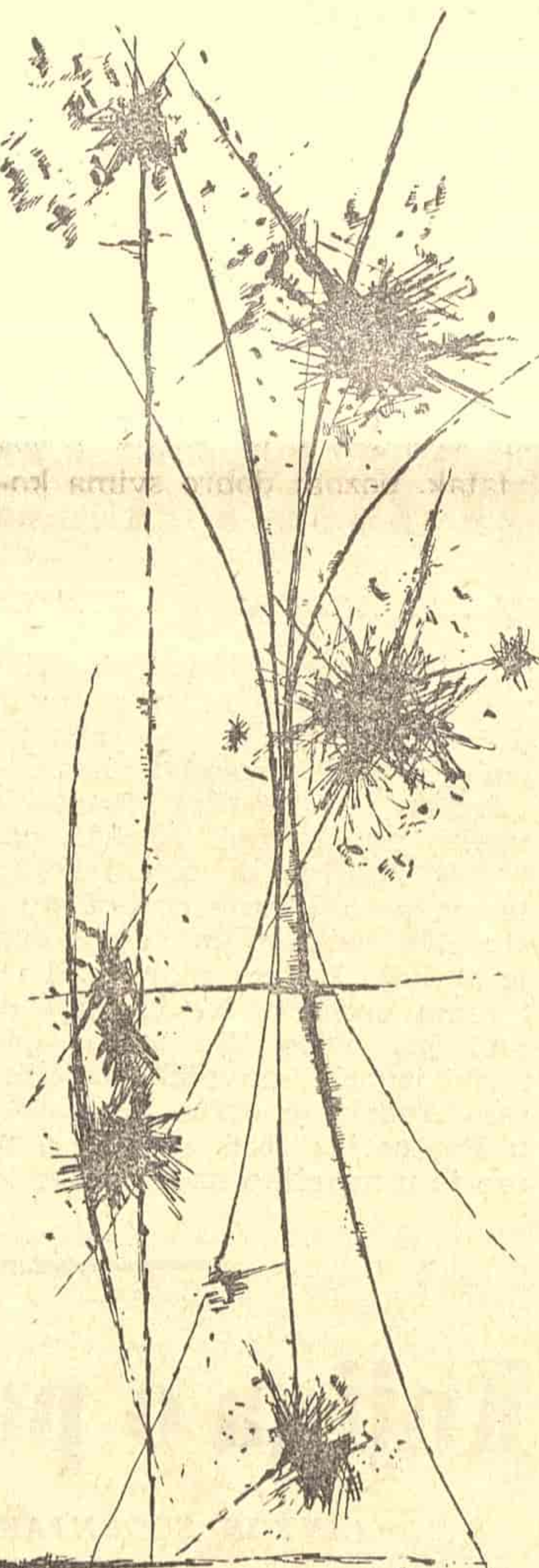
Kod ove pesnikinje ima jedna anti-gradanska i anti-malograđanska žica. Njena poezija je puna trpeljivosti, pomirljivosti i praštanja što nas drugi klišaste i siromaše, kao što i prirodu klišaste i siromaše svake jeseni. Utoliko se više ističe njena nepomirljivost prema sitnim varošanima i njihovoj sredini u kojoj se niko „nije podigao ni do razine prozorskog okna“. Jedan društveni nekonformizam je vidno prisutan u ovim stihovima.

U pesmama Florike Štefan nalazi se jasno izraženo osećanje kontinuiteta generacija. Ona je svesna da je naša generacija učinila jedan veliki i odsudan korak, oduzevši starima mnoge njihove iluzije, ali smo, u odnosu na generaciju koja dolazi, još uvek neaktivne sanjalice; vreme velikih promena tek dolazi:

Doći će naša deca i ponavljaje: spavači, spavači, spavači...

Najvredniji deo ove zbirke predstavljaju, međutim, pesme iz ciklusa „Sin zvezde“. U tim pesmama Florika Štefan je dosegla ono što najdublje nosi u sebi i postigla najzbuđljivije akcente. Reči majke budućem sinu, koji je, čini mi se, koliko čedo njenog tela toliko simbol željene budućnosti, najpotresnije je što je Florika Štefan spevala u ovoj zbirci pesama.

Najdublji deo njene ličnosti: žudja za izvrsnim, vera u budućnost, nađeni smisao života, uobličeni je u ovom ciklusu pesama o budućem sinu. Čeo životni krug žene-majke našao je u njima svoje najpunije i najpotresnije poetsko ostvarenje, a naročito beskraina ljubav prema sinu, briga za njega u budućnost,

za njegovu čovečnost, za njegovu buduću, „sunčanu“ ljubav.

I da je samo ove stihove napisala, Florika Štefan bi opravdala svoju novu zbirku. U ovim pesmama ima najviše od one čovečnosti koja zrači iz svih njenih pesama. U njima se nalazi najdublja poruka koju ona, upućujući je sinu, u stvari upućuje svakom čoveku:

Budi sine toliko čovek koliko u čoveku ne postoji ni u kožu može da stane

Najveći i najbolji kvalitet kojim osvaja poezija Florike Štefan je topla čovečnost, puna praštanja, sete, maštanja o budućnosti, želja o miru i sreći, bune protiv čifta i moralnih puritanaca. To je kvalitet kojim se iskupljuje njena nebriga za formu, za sažetije izražavanje i za strožu prozodiju.

U svakom slučaju, ove pesme uvršćuju Floriku Štefan u najznamenitije naše savremene pesnikinje. Ona živo oseća stvarnost u kojoj živi i to na jedan nepretenciozan i iskren način izražava. Neke pesme, u kojima je svoja iskrena osećanja saopštila na lapidarniji način, a među koje je pre svega ubrajam „Krik reči“, „Smisao ploda“, „Samo još jednom“, „Mi ljubav ostajemo“, „Dan zlatousti“, imaće svakako trajnu vrednost.

Dragan M. JEREMIC

Prošlost i sadašnjost u istorijskom romanu

(LUJ ARAGON: „VELIKA NEDELJA“, „MINERVA“, SUBOTICA 1961; PREVELA JELENA STOJANOVIĆ)

Jedan bivši nadrealista napravio je monumentalni istorijski roman: i klasičan i moderni istovremeno, i epski širok i psihološki dimenzioniran, i objektivna naracija i slobodna subjektivna igra tekstom, i istorijska slika i blisko-prošla reminiscencija, i verno dozivanje prošlosti i savremena asocijacija. Roman je bez konvencionalne fabule razbijen u pojedinačne udese i životne detalje kojima nezadrživi ritam pokreta daje najširi dinamički okvir; sve je istovremeno zasićeno detaljima i medaljonom atmosfere, ali neosetno podvrgnuto ritmu opšteg nemira; sve se u njega upisuje i njime živi i prema njemu povija, određuje i u njegovoj senci, u kontinuiranom nevidljivom odnosu prema njemu — projektuje. Zato je fabula u celini iskidanana i istovremeno zadržana u opštim konturama koje joj nameće ritam vojnog povlačenja, ritam vojske koja tumara i najzad saznanje da je sve to bilo bežanje, povlačenje, odstupanje, onaj večiti, dobro poznati, toliko puta u raznim situacijama ponovljeni pokret vojske koja odstupa i na kraju se osipa, rastura i prestaje da bude vojska vraćajući se pojedinačnoj egzistenciji, zamenjujući kolektivni udes pojedinačnim.

Kakva je Aragonova koncepcija istorije, šta je za njega istorijski roman i kakvo ima shvatanje o odnosu autora prema književnom delu, o samoj proceduri nastajanja i rađanja jednog književnog dela? Sva tri aspekta povezuju se, dodiruju i određuju opšti profil Aragonovog stvaralačkog postupka. Ali sama osobnost Aragonove literarne tehnike u tretiranju istorijske građe, u preciziranju i valorizovanju odnosa sadašnjeg prema prošlom, savremene svesti prema istorijskom odigranom i završenom zbivanju nije samo stvar nevidljiva i za laika, najčešće, neprimetno utkana u strukturu romana, nego postaje i pokretač jednog kapricioznog izliva, izvor jedne književno-estetske ispovedi, eksplozija jedne post-nadrealističke „samovolje“ prema sopstvenom tekstu. Za Aragona istorijski roman nije samo precizno vremenski omeđena materija, jedan istorijski veran model ponašanja koji autor treba za sebe lično da otkrije, raštvari u detaljima, sklopi i oživi u jednu neprikosnovenu celinu.

On nije samo ni model idealne objektivne naracije, iako se dugo upinje da to bude. Jer najveći

odaje subjektivnu dramu i dilemu svoga autora: on dugo, veoma dugo, zapravo taman toliko dugo koliko je potrebno da nas uspava narativnom monotonijom jednog objektivnog izlaganja usblisko-prošla reminiscencija, i verno dozivanje prošlosti i savremena asocijacija. Roman je bez konvencionalne fabule razbijen u pojedinačne udese i životne detalje kojima nezadrživi ritam pokreta daje najširi dinamički okvir; sve je istovremeno zasićeno detaljima i medaljonom atmosfere, ali neosetno podvrgnuto ritmu opšteg nemira; sve se u njega upisuje i njime živi i prema njemu povija, određuje i u njegovoj senci, u kontinuiranom nevidljivom odnosu prema njemu — projektuje. Zato je fabula u celini iskidanana i istovremeno zadržana u opštim konturama koje joj nameće ritam vojnog povlačenja, ritam vojske koja tumara i najzad saznanje da je sve to bilo bežanje, povlačenje, odstupanje, onaj večiti, dobro poznati, toliko puta u raznim situacijama ponovljeni pokret vojske koja odstupa i na kraju se osipa, rastura i prestaje da bude vojska vraćajući se pojedinačnoj egzistenciji, zamenjujući kolektivni udes pojedinačnim.

Odakle je počeo? Od sebe ili od samog istorijskog trenutka, od 1815. ili od 1940? Gde prestaje istorija a počinje živa, neponovljiva sadašnjica? Da li ih pisac razlikuje ili i sam podleže onaj opojnoj književnoj narkozii iluzije koju je stvorio? On nam prenosi i kao čitaocima neodoljivo nameće utisak, ne kao doktrinu ili ideologiju, nego kao spontano proveravanje i utvrđivanje istorijskog iskustva, kao amatersko spisateljko razmršivanje zapletenog klupka istorijskog zbivanja da je istorijska pozornica, doduše, i kompletna ludnica, zbrka nedoslednosti, razočaranja i paradoksnih neobjašnjivosti (u svojim detaljima i individualnim oscilacijama), ali i jedan poredak okolnosti i činjenica čije se osnovne tendencije smanje ili više napora otkrivaju jednoj subjektivnoj samosvesti. Pisac ne sme da se postavi prema istoriji, iako nije istoričar, kao zbunjeni amatner nego kao iskusan duh koji ne upada u svoje upinje da to bude. Jer najveći

nam dočara autentičnu zbrku i hrpu prividnih neraspeljanosti, ali tako da se u njoj i sam ne uguši. On učestvuje u zapeljavanju i raspegljavanju istorijske drame s prisbežnošću čoveka koji u svojim rukama drži početke i krajeve fiktivne igre sa istorijom. I kad svoju istorijsku maštu pokrene i otvori čulima, izoštrimim sopstvenim učešćem u jednom sličnom zbivanju, u zbivanju koje dopušta poredenje i distanciranje, u njemu se spontano, ne doktrinarno (ako ta spontanost može posle veoma lako da nauči na sebe doktrinarni lik i model) javlja misao o prisnoj relaciji između prošlosti i sadašnjosti, i njegov duh, oboagaćen tom mogućnošću, slobodno a ipak predodređeno sveuču o je dnom odigranom i završenom istorijskom događaju, lebdi kao posrednik između dva udaljena vremena. I u koliko je više u stanju da ih približi jedno drugom (ne samo da bi ih izjednačio nego i da bi ih potpuno razlikovao), u toliko se sve više sam sebi približuje, sam sebe rasvetljava i izvodi na čistinu istorijskog razumevanja. Istorijski, hteo on to sebi da prizna ili ne, postaje grandiozna i monumentalna pozadina na koju on projicira svoju sopstvenu ličnost.

A da li on na to ima pravo? Da li istorijski događaj, još dok se odigrava, predstavlja ispunjeno i zaokrugljeno zbivanje, jedan objektivni pohod činjenica koji ne može da naruši ili promeni ni kakvo subjektivno učešće? Ako je subjektivna svest nemoćna prema jednom objektivnom istorijskom zbivanju kao svom savremenu, ona još manje može da odlučuje u njemu iz jedne distancirane istorijske retrospektive, odakle može samo fiktivno da menja lik ne menjajući u suštini ništa, uobražavajući da se igra sa istorijom, a igrajući se, u stvari, sa sobom. Gde je onda pravo na tu igru koju je sebi dopustio subjekt kao stvaralac? Kad istoriju posmatramo iz vremenske udaljenosti, ona nam izgleda toliko objektivno zgusnuta i nepriступačna da svaka penetracija sa vremenih asocijacija i misli deluje kao skrnavljenje jedne neprikosnovenosti. Ipak, mi znamo da istorija nije samo van nas nego i u nama, znamo da ona nije samo događaj nego i predstava o događaju, njegovo sub-

Nastavak na 4. strani

Zoran GLUŠEVIĆ

Nastavak sa 3. strane

ektivno ili kolektivno tumačenje. Ona se ne završava završavanjem samog događaja, nego se fiktivno produžuje i u savremenoj svesti koja hoće da ga objasni i iz te ukupnosti odigranog i fiktivnog izgrađuje se profil jednog vremena, jednog istorijskog trenutka.

Staviše, zar nemamo pravo da se upitamo da li je i jedan istorijski događaj bio tako objektivno-neprobojno sklopljen još u samom svom autentičnom nastajanjju? Zar ga i onda još nisu gradili i razgrađivali subjektivni točki, ličnosti nošene i razdešene svojim protivurečnostima? Zar i ti učesnici jednog istorijskog zbivanja nisu bili upola u sebi a upola u samom zbivanju, zar svako zbivanje u istoriji nema dve podloge, objektivnu i subjektivnu, zar se one često nerazmislivo ne prepliću, brkaju. Stajaju dajući stvarima tok koje u krajnjoj liniji može da bude samo rezultanta svih tih mnogobrojnih izkrštanosti i isprepletanosti objektivnog sa subjektivnim? Ako dopustimo da jedan istorijski objektivitet nastaje iz jednog takvog objektivno-subjektivnog haosa, ako je u tom objektivitetu uvek neproračunljivo prisutan subjektivni udeo, bar kao motiva cija, kao misao, kao fluidni tok predstave (a ne samo kao manje više poznata akcija), zašto onda i jedan naknadni pokušaj da se istorijsko zbivanje objasni ne bi smeo isto tako subjektivno da se inspiriše, zašto ne bi smeo da polazi iz središta subjektive svesti, iz njegovog pokušaja da premosti vremenski razmak i da odigrano zbivanje shvati i doživi kao zbivanje koje se odigrava i u kome on sam učestvuje?

Da li to znači da se sadašnjost može da izjednači sa prošlošću? Nikako! Prošlost nikad ne sme da postane sadašnjost ma koliko ovu poslednju projicirali u onu prvu, ma koliko o prvij mislili svešću one druge:

„Napisao sam ovu knjigu u početku zato da bih se borio protivu poređenja između neuporedivih doba. Ništa nije tako besmisleno kao kad se prošlost ocenjuje i objašnjava prema sadašnjosti. Ništa nije pogrešnije, niti opasnije... Pa ipak, čak i protiv svog osećanja, ne mogu sprečiti čitaoca da se preda ovoj igri koju osuđujem... Ali treba ići dalje, vojnik iz 1815. nije vojnik iz 1940. čak iako predeo i rasulo pri povlačenju liče, jer protivurečnosti jednog nisu protivurečnosti drugog, jer se sadržina reči izmenila od jednog doba do drugog, jer se 1815. na primer, smatralo još kao prirodno da se sekiram odseče ruka osuđenika pre pogubljenja, jer tada nije postojala protivteža pojmu nacije, jer jedan rodoljub ne bi ni sanjao da, na primer, ima obaveze prema nekom narodu koji nije njegov, jer je reč čovečanstvo bila lišena smisla, jer je rat bio zločin samo kad je izgubljen...“

Ipak, da li je pisac prisutan u onome što piše samo svešću prohujalog vremena ili i svojom sopstvenom svešću potpunom svešću svoga vremena, tj. celinom svoje ličnosti, svakim njenim delom, svim delovima svoga tela i svesti? Da je on toga potpuno svestan, pokazuje njegovo intimno stvaralačko kolebanje koje otkriva u trenutku oblikovanja jedne scene koju najpre postavlja u život pa onda negira:

„Ništa se od toga nije desilo. Može da je sve to samo sanjao Teodor, je dan Teodor koji se nije uopšte podigao sa svoje slamarice onda kad je tobogo čuo kako su ona dvojičica izišla iz kuće, koji je u snu stvorilo svoga dvojnika... On nije video onu pustolovinu na groblju, nije istakao kovačkog pomoćnika, nije mu njegova krv ostala na zglobovima prstiju. On spava, to je sve, on spava... Sem ako... Ali, razume se, to je, to sam ja. Ja sanjam. Moja se glava više puta zaklatila i na kraju sam lupio nosom o stranici rukopisa, mešajući s plavim mastilom ispisanim reči moju čupavu kosu. Spavam. Sanjam. Sve ovo — to ja sanjam. Razume se. Jer, najzad, sve ovo. to nije Teodorov život nego moj. Zar ga ne prepoznajete? Zaboga, ništa od svega ovoga nije se moglo desiti 1815. Izvori za sve to očigledni su. Moj život, to je moj život. Ne samo Felkingen u 1919, ne samo to. Sav moj život. Iskustvo celog mog života, način na koji prolazim kroz svet...“

Kako da se shvate ovi redovi? Kao negacija prethodno citiranog mesta koje odbija svaku pomisao o identifikaciji prošlosti i sadašnjosti? Kao „mala“ piščeva nedoslednost, kao neizbežni lik protivurečnosti koju u sebi nosi sam stvaralački postupak, bilo da oblikuje prošlost bilo da postavlja u život sadašnjost? Bez ove stvaralačke dijalektike ne možemo ni shvatiti u čemu je stvar: odnos prošlosti i sadašnjosti u postupku kreacije mnogo je složeniji i protivurečniji nego što je u stanju da obuhvati jedna jednostrana formulacija. Zato pisac dopušta da delo demantuje njegovu svest o delu, da se delo i svest o delu

identifikuju, razidu, pa na kraju čak i potpuno negiraju.

A ipak ostaje sećanje kao element koji kreacija ne može da izbegne. Ima li šta subjektivnije od sećanja? Sećanje se prema subjektu postavlja kao prošlo prema sadašnjem, ali kao prošlo koje ne može bez sadašnjeg, koje to sadašnje prekraja po svojoj meri. Književno oblikovanje istorijske prošlosti, prema tome, ne bi bilo ništa drugo do udvajanje subjektivnog sećanja, „nametanje“ objektivne dimenzije subjektivnom karakteru sećanja. Aspekti su brojni jer se udružuju istorija i mašta. Istorijski roman čija je radnja odigrava, na primer, u zatvorenim etničkim i političkim granicama jedne nacije teško da može mimoći u svom tkivu pojam i kvalifikaciju pojma izdajnik. I zapravo u toj osetljivoj tački Aragon negira u jednom trenutku ono čemu se za sve vreme sa uživanjem stvaralački podavao: pod vidom istorijskog ruha i jednog specifičnog mirisa prohujalog vremena (1815) on je oživljava uopstvene reminiscencije na slične događaje iz bliže prošlosti (1940), uplita savremene asocijacije, projicirao svoju celokupnu ličnost. On je daleko od toga da radi ono što je činio njegov zemljak Žirodu sa antičkim temama kad ih je tako osavremenjivao da je antički mit svodio na razmere savremene groteske. Kao što u mnogim detaljima, postupcima i motivaciji nije mogao da se odupre savremenim interpolacijama, tako je Aragon na drugim mestima, deklarativno, čak i neposredno iz samog narativno-epskog toka radnje, odbijao ma kakvo polakanje prošlog sa sadašnjim. Ali bez obzira kako tumačio prošlost, savremenim ili nekadašnjim merilima, on je u oblikovanju svojih likova dosledno primenjivao jedan metod zbog koga, po galskom običaju, nije mogao a da se samom sebi blago ne pod smehne:

„...na šta je Teodor odgovorio, možda malo neozbiljno, da je čak i neprijatelj, kada mu se čovek zagleda u oči, da su čak i ludaci i zločinci, ako se zamisli šta se dešava u njima, za nas na prvom mestu ljudska bića.“

Zoran GLUŠČEVIĆ

POETIČNOSTI PUTOVANJA

NAGON ZABORAVA

(JANKO ĐONOVIĆ: „ZED DRUMOVA“; „NOLIT“, BEOGRAD 1961)

Ova zbirka je, kao što i sam autor napominje, lirski putopis. Iako sastavljena iz tri različita i, po dometima, neujednačena ciklusa (ne računajući uvodnu „Poemu o slijepcu koji je progledao“, pohvalu svetlu, danu i svemu onom što vidimo, koja se ne uklapa ni u jedan ciklus), svim pesmama sabranim u ovoj knjizi zajednička je borba pesnika sa pejzažom, odnosno miljeom koji mu služi kao motiv. A uspeh svakog, pogotovu lirskog putopisa zavisi baš od odnosa stvaraoa sa motivom kojim se inspiriše, i tu treba tražiti osnovni momenat varijabilnosti stihova ove zbirke. Ali ova knjiga nije vezana za jedno putovanje, niti je nastala u određenom, jasno omeđenom periodu (ciklus „Ponornice“ potiče čak od pre rata), prema tome odnosi pesnika i motiva u njoj predstavlja višeznačan i višezračan proces, čije dimenzije variraju od pesme do pesme.

Naslovni ciklus („Zed drumova“) ukazuje na intenzivno interesovanje pesnika za predeo i opis, a tek kroz ove elemente za dalja rasvetljavanja teme, za dublja poniranja u poetsku materiju:

„Zelen Gora zeleno buknula u nebeske ponore.

Vojnik je našao lobanju pod modrom smrekom praznu kao podnebesje.“

(„Lobanja“)

Dakle tek posle opisa, kao rezultat impresije, dolazi filozofski intonirana poenta, koja se, takođe, parafrazirana ponavlja i na kraju pesme („Vojnik je našao lobanju pod modrom smrekom / praznu kao podnebesje“). Mala zagonetka života i smrti, bića i nebića, kazana kroz opis i sliku. Iako ovaj put nije u svim pesmama doveo do ovakvog rezultata, on jasno određuje smer pesnikovog interesovanja ka konačnom cilju — čoveku. Pesnika zanima i odnos prolaznosti i trajanja i on u „Galeriji Piti“ (Firenca) beleži:

„Osmeh je ostao kao daleki odsjaj uljane laterne nečega što je nepovratno minulo.“

Tek ponekad i ponegde ovaj stav biva prevaziđen, ali i to, pre svega, zalaženjem u opšte, kosmičke probleme sa izrazito lirskog i humanističkog gledišta:

„Noć na Kredarici, noć u svemiru.“

(„Kredarica“)

U ciklusu „Virovi Pariza“ borba pesnika sa motivom i predmetom postaje očiglednija, ali rezultat ovog procesa izostaju. Oseća se da nema relacije između pesnika i pesama, da je pesnik odveć prisutan u njima, da pesme još pripadaju njemu, ne otpočevši svoju samostalnu avanturu. Zato ovde dominira spoljašnji dekor, reč bez dovoljno unutrašnjeg sadržaja i intenziteta. Autor se na tegobnom stvaralačkom putu zaustavio, ostavivši ove pesme (bar zadržao) u granicama skice, i nikakva „tehnik“, veština, da kažemo, muzikalna naracija, nije u većini pesama ovog odeljka uspeła da pravu boju i zvuk, efekat celovitosti i utisak stvarno novih lirskih situacija. Od ovoga bi se mogla izuzeti jedino pesma „Luvr“, kao i dve pesme u prozi — „Košava“ i „Klošari“, inventivne poetske proze koje nagoveštavaju da stih, možda, nije bio najbolje sredstvo za iskazivanje Đonovićevih pariskih emocija, jer pri ione pažljivom čitanju pada u oči kontrast između krutih i deklarativnih stihova i prirodnih, jednostavnih, do maksimuma funkcionalnih proznih rečenica pokraj njih.

Pesnikovo poniranje u poeziju putovanja najdoslednije je u ciklusu „Ponornice“, napisanom pre rata. Iako se ovde prepliću deskriptivna sa socijalnim motivima, ostvaren je jedinstven ton, a stil ovih stihova dočarava sve bogatstvo ambijenta o kome piše pesnik. Ako odeljak „Zed drumova“ zrači izvesnom smirenošću i iskustvom, ako je tamo sve iskazano uzdržano i s merom, ovde su stihovi gipkiji, bujniji, izrečeni sa lakoćom, gotovo sa zamahom. I, konačno, ako u prvom ciklusu ima dostignuća većeg dometa i dubine, ovaj se ciklus nameće upravo svojom ujednačenošću. Evo strofe koja, čini se, najbolje definiše pesnikova traženja:

„Koliko sam puta u srebrnim noćima, u mučnom tumananju kroz bespuća, tražio pomoć, ruke, srca vruća, čeznuo smeh, da od njega načinim niz zora, tražio cvijet, da od njega načinim proljeće, noći moja čudno proljeće, ja pusta letnja sjenka ispod prozora.“

Ali senka koja je ostavila trag — ovu zbirku o svim tim lutanjima, bespućima, zorama, prozorima, čempresima, o svemu što je pesnik video i doživio na svojim putovanjima, prema čijim poetičnostima nije ostajao ravnodušan.

Ivan ŠOP

KOMPARATIVNA RASPRAVA O ANDRIĆU

(MIDHAT SAMIĆ: „ISTORIJSKI IZVORI TRAVNIČKE HRONIKE IVE ANDRIĆA“, „VESELIN MASLEŠA“, SARAJEVO 1962)

Tek poslednjih godina uporedno proučavanje naše i stranih književnosti i njihovih međusobnih dodira počelo je da se pokreće sa mrtve tačke na kojoj se dugo stajalo. Zasebne studije te vrste pojavile su se, i možemo reći da je niz naših novijih pesnika „od Vojislava do Disa“ komparativno dosta dobro proučen, bar u početnoj fazi, ma da su ova istraživanja ostala do sada neobjavljena. Jedna komparativna rasprava, međutim, nedavno se pojavila u izdanju sarajevskog izdavačkog preduzeća „Veselin Masleša“. To je disertacija Midhata Samića „Istorijski izvori „Travničke hronike“ Ive Andrića i njegova umjetnička transpozicija“. To nije, kako se u javnosti u nekoliko mahova htelo reći povodom ove vredne knjige, prva studija iz uporedne književnosti kod nas posle rata. Samićev lep i objmno delo ne pripada potpuno toj vrsti naučnih istraživanja. Ono samo delimično, ukoliko se odnosi na proučavanje izvora jednog književnog dela — Andrićevog romana — predstavlja književnu studiju. Inače, to je istorijska rasprava i sa uporednom književnošću ne može se u tom smislu povezivati. To nije samo formalna distinkcija. Naprotiv, to je bitno pitanje koje uslovljava izbor metoda rada.

Odlučan poznavalac istorijskih prilika u Bosni XVIII i XIX. veka, Midhat Samić je posedovao nesumnjive predisponiranosti i velike mogućnosti da posao kojeg se prihvatio obavio sa uspehom. Tragajući za istorijskom istinom u delu Iva Andrića, on je do detalja proučio arhivski i štampani materijal o svom predmetu, tražio i srećno našao u trag Andrićevim izvorima, dao objmno poređenje izvora i Andrićevog teksta. Osvetljavajući najpre autentičnost Andrićevih likova, Samić je proučio odnos ličnosti francuskog konzula i njegove porodice u Andrićevom romanu sa francuskim konzulom Davidom, istorijskom ličnošću, koja je poslužila kao prototip Andrićevom junaku. Isto je učinjeno sa konzulskim saradnicima Sometom de Fose, Davnom, austrijskim konzulima i njihovim saradnicima, vezirima i likovima nekih Bosanaca u Andrićevom romanu. Svi ti likovi,

kako nam Samić pokazuje, zasnovani su na autentičnim prototipovima iz života. Drugi odeljak Samićevih knjige, posvećen proučavanju istorijskih izvora scena i epizoda koje se javljaju u Andrićevom romanu, objmni i možda značajniji deo ove studije, pokazuje nesumnjivo da je široka freska Andrićevih hronike u isto vreme i roman, i istorija, i poezija, i stvarnost; da je isto toliko dokumentovano autentična knjiga koliko i umetnički ubedljiva. To je, po našem mišljenju, najzanimljiviji rezultat Samićevog istraživanja. Zahvaljujući njegovom trudu, postaje uočljiva u Andrićevoj knjizi jedna nova, sa umetničkog stanovišta sekundarna, ali ne manje značajna, vrednost. To je istorijska verodostojnost „Travničke hronike“ od pisca skromno prećutana, ali uporno osvajana tokom dugih godina istraživanja arhivskog rada Iva Andrića na ovom delu.

Treba reći da se Midhat Samić sve vreme suvereno kretao u jednoj od najosetljivijih oblasti naučnog ispitivanja ove vrste. On je, svestan odgovornosti koju komparativni istraživač prima od prvog trenutka, eliminisao na vreme sve one rezultate svog ispitivanja, koji bi mogli iz bilo kog razloga doći u sumnju. Ono što je ušlo u njegovu studiju, ono na što nam je on skrenuo pažnju poredeći tekstove izvora i Andrićevog romana, primorani smo da primimo u punoj verodostojnosti od prve do poslednje stranice. Tim načinom rada na komparativnom planu Samić čini čast grani uporednih studija kod nas i pokazuje put kojim se u ovoj osetljivoj oblasti sme ići.

Ali, ma koliko čisto komparativni metod bio efikasan u njoj, Samićeva knjiga nije bez metodskih nedostataka. On nije uvek imao u vidu da istražuje istorijske a ne književne, to jest umetničke izvore jednog dela; da Andrić nije koristio materijal iz književnih izvora nego iz života prošlosti Bosne fiksanog i izveštajima, konzulskim prepisima i biografskim i drugim dokumentima čisto istorijske, a ne literarne vrednosti i da, prema tome, u poslu kojim se Samić bavio apsolutno nema mesta raspravljanju o stepenu u-

metničke originalnosti Andrićevog dela. O tome bi se moglo diskutovati jedino u raspravi posvećenoj književnim izvorima „Travničke hronike“, ukoliko takvih uopšte ima. Ako je, pak, Samić smatrao da izvori kojima je on ušao u trag nisu čisto istorijski, nego i književni, onda je trebalo takve izbore izdvojiti i temu proširiti. Na kraju treba i reći još nešto. Na temu: istorijski izvori „Travničke hronike“ sam Andrić je držao predavanje u Parizu još 1956. godine, a pisao je u nekoliko navrata Samiću

Milorad PAVIĆ

Knjiga o pesniku „Sonetnog venca“

(ANTON SLODNJAK: „FRANCE PREŠERŃ“, „NOLIT“, BEOGRAD 1962; PREVELA JELENA KRIŽAJ — STEFANOVIĆ)

Jednom je Dušan Matić, govoreći o delu sada se već ne sećamo kog francuskog pisca, napisao da je to delo genijalno, ali neuspelo. Iako je Slodnjakova knjiga o najvećem slovenačkom pesniku daleko od toga da bude genijalno delo, mi smo se, sklappajući poslednje stranice ove monografije, setili Matićevih reči. Jer sve je tu: i biografski podaci koji objašnjavaju nastanak pesme, i slika društvene sredine u kojoj je ta poezija nastala i koja je, jednim svojim delom, bila odraz i analiza Prešernove versifikacije i jezika, književno-teorijskih, kulturnih, političkih, estetičkih i filozofskih pogleda, pa ipak, pravog odgovora na pitanje šta je zapravo ono što uzbuđuje u Prešernovoj poeziji, što čini da je prisno doživljavamo i prihvatamo, i što često ostajemo omamljeni njom, ovde zaista nema. Sve vreme dok smo čitali ovu knjigu, kojoj se ne sme učiniti nepravda da se potсени, imali smo utisak da njen pisac više vodi razgovore oko Prešernove poezije no o Prešernovoj poeziji. Slodnjak je opisivao i prepričavao Prešernove pesme, bavio se njihovom versifikacijom, pronalazio srodnosti motiva i došao do nekih vrlo zanimljivih poređenja, prikazivao istoriju njihovog nastanka i njihovu kasniju sudbinu sa jednom zavidnom veštinom i nesumnjivom erudicijom. Ali, kada se dolazilo do onoga što čini su u s t i n u ove poezije, Slodnjak je zastajao.

Reč da psihologija još nije došla do sredstava kojim bi mogla da se rastumači bilo koja, pa i estetička, emocija, postala je opšte mesto svih razgovora o poeziji i o nemogućnosti razumevanja poezije. Što Slodnjak, dakle, nije uspeo da estetičku emociju raščlani, nije nikakvo čudo. Ali je zanimljivo da ovaj pisac, koji je umeo dosta literarno i živo da priča

Prešernove ljubavne istorije i opisuje njegove životne drame, nije ni pokušao da opiše emocije koje ostaju posle čitanja „Sonetnog venca“, „Krštenja na Savici“ i nadasve uzbuđljive „Zdravice“. Kao da su se njegove ambicije tumača Prešernove poezije završavale tamo gde pravi razgovori o poeziji i literaturi tek počinju.

I zato, kada se govori o ovom piscu i njegovoj knjizi o Prešernu, ne treba govoriti o tumačenjima Prešernove poezije. Kao i Ivan Prijatelj i France Kidrič, sa kojima se Slodnjak često ne slaže, pisac ove knjige pre svega je odlučan Prešernov biograf. On nema onu sposobnost, svojstvenu velikim kritičarima, da prikaže i oživi delo koje je stvorio veliki čovek, ali on ume sjajno da oživi čoveka koji je stvorio veliko delo. Baveći se dugo Prešernom, on je upoznao njegovu ličnost i prisno je zavoleo. Ali ga ljubav nije dovela do pomaničkanja kritičnosti, već ga je obavezala da o Prešernu govori istinu. Samo u dva slučaja Slodnjak nije uspeo da prikrije svoje simpatije i da se izdigne iznad svojih osećanja: u slučaju Jerneja Kopitara i Ilirskog pokreta. Ali samo onaj koji nikada nije proučavao prošlost može ovu konstataciju da primi kao zamerku.

I zato, kada budemo želeli da se obavestimo o Prešernovoj ličnosti i njegovom životu, o čoveku koji je u podjednako meri bio i pesnik i patnik, o slovenačkim kulturnim i ne-kulturnim prilikama i neprilikama Meternihovog vremena, o Mateju Čopu i stvaranju moderne slovenačke književnosti, obraćaćemo se uvek Slodnjakovoj knjizi kao sigurnom i pouzdanom informatoru. Ali o Prešernovoj poeziji čitaćemo ono što je napisao Josip Vidmar.

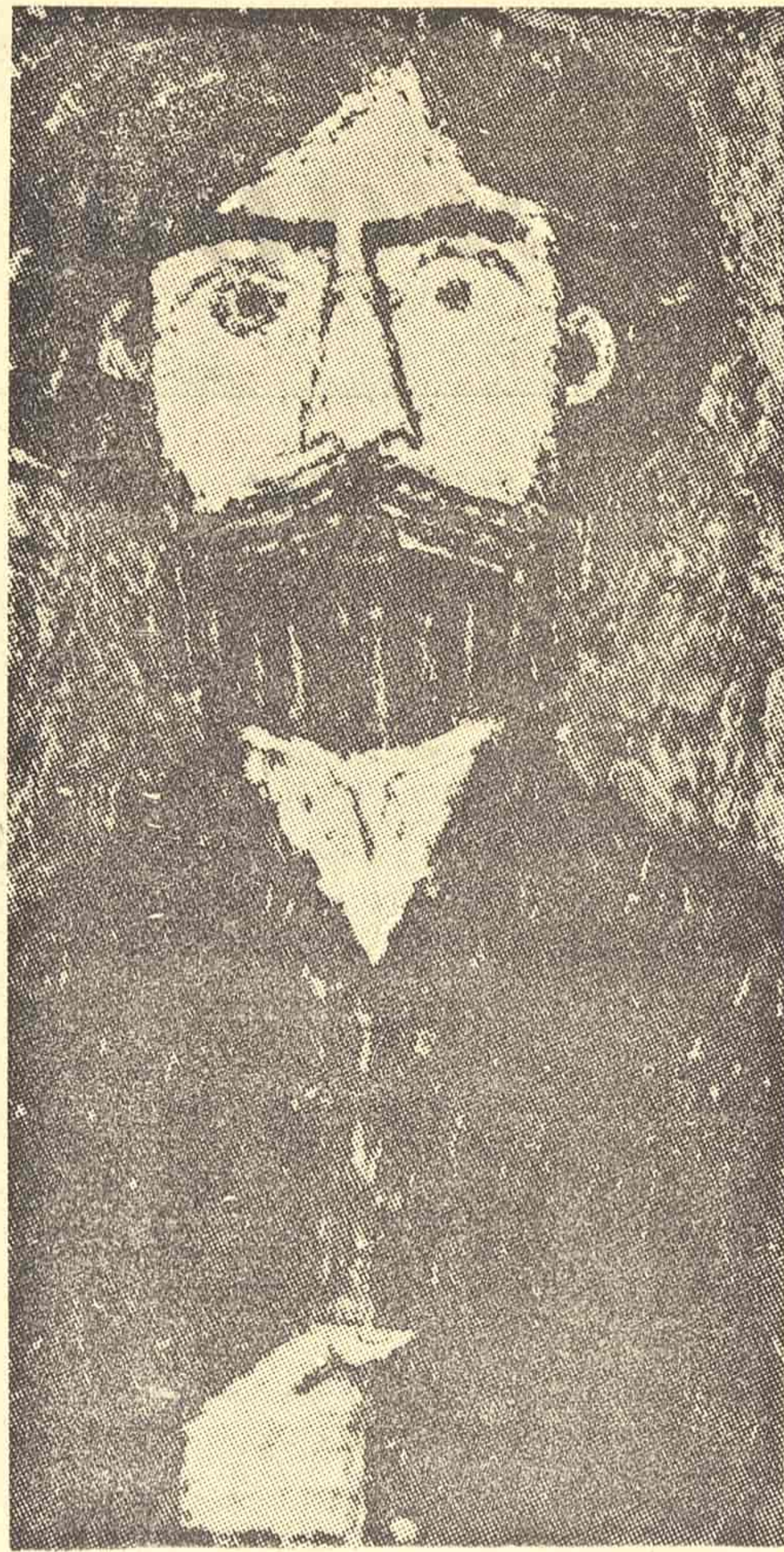
Predrag PROTIC

Da li je Dis bio neshvaćen?

Kad danas govorimo o Disu, ili čitamo njegove pesme, onda se uvek setimo i Jovana Skerlića. Poznato je i toliko puta pominjano da je čuveni kritičar oštro osudio najbolju Disovu zbirku „Utopljenе duše“ u članku „Lažni modernizam u srpskoj književnosti“. Na osnovu Skerličevog negativnog suda kod mnogih čitalaca i pisaca stvorilo se ubedenje da je Dis bio u svom vremenu nepriznat, omalovažavan, potpuno potcenjen. Ako, međutim, prelistamo časopise i listove iz 1911. godine, u kojima su objavljeni prikazi Disove zbirke, lako ćemo uvideti da takvo mišljenje zahteva znatnu korekciju; njegovu tačnost treba ako ne u potpunosti osporiti, ono bar u velikoj meri ograničiti. Jer većina kritičara koji su pisali o „Utopljenim dušama“ u osnovi se pozitivno izražavala o autoru, tako da se može s punim pravom tvrditi da je, u stvari, Skerlič u svojoj žestokoj osudi bio usamljen! Disa je prihvatila mlada književna generacija koja se formirala uoči balkanskih ratova, koja nije više prihvatila Skerličev racionalizam i utilitarizam. Toplim rečima su ga dočekali i neki stariji pisci, koji su osetili lepotu jednog novog pesničkog izraza i osećanja.

Jedan od najzanimljivijih i najboljih prikaza napisao je u „Bosanskoj vili“ Dimitrije Mitrinović, tada zapaženi pesnik i esejista, literarni teoretičar i ideolog Mlade Bosne. Njegova kritika sadrži, i pored izvesnih stavova iz današnje perspektive zastarelih, mnoge konstatacije o Disu koje vreme nije demantovalo i koje predstavljaju osnovu svake dobre i tačne interpretacije „Utopljenih duša“. Mitrinović piše 1911: „Dis ima najviše fantazije od svih naših današnjih pjesnika, i u pogledu invencije metafore on stoji iznad svih savremenih i prijašnjih pjesnika srpsko-hrvatskih“. On ističe presudnu ulogu vizije, halucinacije, iluzije u Disovoj poeziji i sjajno prikazuje njen sadržaj i artistički karakter: „Izbija doista zadah truljenja iz ovih mutnih i razvijenih pjesama, osjeća se čiljenje nerava, čuje se ritam rasta-kanja, sva osjećanja prelaze u hladnu tminu, akcija prelazi u trzanje od bola, ideje u nebulozu oćajanja... I Dis svojim osnovnim tonom, onim temeljnim štimungom, onim Tonart-om kojim je on odsvirao pojedine pjesme, daje utisak crno-bolan, i taj teški i turobni moll on je proveo kroz sve detalje svojih pjesama“. Kritičar sa izvesnim ogradama govori o Disovom pesimizmu koji je za njega, uprkos nesumnjivoj proživljenosti i iskrenosti, dosta nejasan, neobrazložen. Pošto je podvukao sličnost između Disa i Laze Kostića u alogičnosti, on v'dovito zaključuje osvrst ovim institim rečima: „Pjesnik „Nirvane“ svojom elegantnom tehnikom, svojom virtuoznom muzikalnošću stiha i nada sve, svojom krvlju pjesničkom, silnom dinamikom u plastičnom predstavljanju halucinacije, stupio je svojom prvom knjigom u prvi red naših savremenih pjesnika, i taj istup je utoliko više simpatičan ukoliko je nečujan i otečavan“.

Svetislav Stefanović je u članku pod naslovom „Čast i sloboda tvorcima“, objavljenom u „Brankovom kolu“, oduševljeno pozdravio Disa. U polemički zaoštrenom tonu uperom protiv Skerlića, on kaže: „Opet je jedan bogodani srpski pesnik pao pod nož nemilosrdne srpske kritike, i kao nevino jagnje prinet na žrtvu

BOSKO RISIMOVIĆ: DIS (DETALJ)

lažnom idolu Zdravog Razuma“. I Stefanović ističe vrednost „Nirvane“: „Disova „Nirvana“ je jedna izvrsna pesma, veličanstveno mračna kao noć i tajanstveno divna kao oživela groblja“. U svojoj kratkoj recenziji Svetislav Stefanović nije ulazio u podrobniju analizu stihova, ali je zato svojim glavnim tvrdjenjem formulisao originalnost, značaj i specifičnost pesnika Disa: „On pati od vizija, i već po tome on je pravi, iskren pesnik. Pravi je pesnik vizionaran, i sve je u njega vizija. Ja sam se uverio da što je koji pesnik veći, utoliko je vizionarniji. Za mene je vizionarstvo postalo merilo pesnika“. Ovakva shvatanja izrečena 1911. godine predstavljala su začetak modernističkih struja posle prvog svetskog rata, kao i baza za dalje kritičko rasvetljavanje Disovog poetskog sveta.

Branko Lazarević, Skerličev učenik, nastojao je da pomiri, pišući o Disu u „Bosanskoj Vili“, izrazitu naklonost prema pesniku, čiju je vrednost osetio, i svoju privrženost učitelju. Impresionistički kritičar vrlo dobro zna da se javio liričar originalnog jezika i osećajnosti. On izvodi svoju analizu na širokoj osnovi, posmatrajući Disa u okvirima čitave generacije. Branko Lazarević nabroja nekoliko pisaca sa zajedničkim shvatanjima, impresijama i emocijama, kojima je i Dis blizak; to su: Sima Pandurović, Svetislav Stefanović, Dimitrije Mitrinović, Dušan Maluše, Isidora Sekulić. Svima njima je svojstven u većoj ili manjoj meri „bolesni i bolesnički pesimizam“, sličan Boderlovom satanizmu, neurastenični trzaji i „zadah truleži“. Branko Lazarević ističe kao Disov nedostatak mnoštvo bizarnih stihova, nategnutih metafora, banalnih opažanja. Kritičar se trudio da ne izneveri Skerličevu koncepciju o potrebi jednostavnog, jasnog pisanja, ali, s druge strane, nije želeo da se ogreši o nove pesničke drhtaje koji su izvirali iz oblasti nesvesnog. I pored svih zamerki učinjenih Disu, Lazarević izvodi pozitivan zaključak: „Taj petič ténébreux dao nekoliko pesama koje treba da ostanu“.

Interesantna je i važna činjenica da je „Nirvana“, koja je zaista jedna od najboljih Disovih pesama, oduševljeno sve kritičare. Dok je Branko Lazarević video u njoj izvanredne muzikalne kvalitete („Cela je ova pesma, uglavnom definitivna i s lepo raspoređenim mate-

Nagon samozaborava

Nastavak sa 4. strane

ja „Dr“, o kojoj je na ovom mestu očigledno reč, u velikoj meri asocijalno je delo, jedna od onih laži „koja stvara veliku rupu na srcu, kroz koju se pos-tepeno uvlači navika laganja“.

U ovom slučaju nije reč o uobičajenoj tendenciji idealizacije koja je tako često u novijim filmskim komedijama sa savremenom temom: Nušićevo podneblje samo je delimično osavremenjeno i kao takvo bezopasno je u svojoj bezazlenosti. Ono što bih ja na prvom mestu zamario ovom filmu jeste podmukla težnja da nas navikne na ugodnost, da nas ututka sa svih strana i obori lažnim snom. U-mesto do oslobađa, on okiva, nas slabe i već okovane. Njegova opojnost računata na najpročniju našu strast, na nagon samozaborava i otuđenja od realnog sveta. Zbog toga, ovaj se film može voleti kao što se voli prolaznica kraj sebe u posteljici, kao što se voli gutljaj omamljujućeg napitka koji pomera među snova na račun nemoćne jave. U toku projekcije, prizajem sa stidom, bilo je trenutaka kada sam voleo taj film. Voleo sam ga i radovao sam mu se, ali imao sam i jednu malu satisfakciju umesto osećanja sti-

da: u isti mah prestajao sam da volim sebe. Turobni proces koji se u tom času u mojoj duši odigravao otkrio mi je tajnu: na trenutak bio sam žrtva spremne podvođačice koja je znala da zloupotrebi moju latentnu potrebu za snom. U ovom trenutku kada sve utiske pribiram u žižu i pokušavam da uđem u njih nit pravednog ogorčenja, osećam se neprikosnovenim i intaktnim bićem; u zamračenoj dvorani, međutim, bio sam slabo, mlako, čulno telo, otvoreno za sve jevtine nadražaje. Bez sumnje, nisam bio ništa slabiji od vas na susednom sedištu, niti sam raspolagao čvršćim ponosom. Sanjirili smo s glavom na svom sopstvenom ramenu i žedno gutali sve vizuelne i auditivne senzacije koje su se prokrijumčarile kroz cenzorske pukotine našeg estetskog čula.

Velika nam se rupa otvorila na srcu, no ona nas je ugodno osvežavala u sparnoj pomrčini u koju smo uglavili našu stražnjicu, željnu pustih snova. Pokatkad, obzirali smo se unazad, postideli pomalo zbog zabludlosti naše sabraće, a oni su nam uzvraćali ispitivačke poglede kao sukrivci, kao saučesnici u nekom, ne baš sasvim istinskom, zlodelu. Onda, iznova, za-

boravljali smo se i tonuli na dno, u zanosne i proždrljive latice biljki-mesoždera. Da se razumemo, ta biljka, organizam tog filma, prepun je nezgrapnih, rugobnih izraslina, krcat je neukostima i silnim stvaralačkim padovima, ali i pored toga, u inspirativnijim sekvencama, mora mu se priznati da je izvanredno egzekutivan. On ispunjava svoj zadatak i njegovi tvorci moraju biti zadovoljni njegovim delovanjem. Bez sumnje, dosad, oni su već stotine hiljada ljudi naterali da se spuste na slatko dno, u podneblje u kome će im se okovi još čvršće prekaliti.

U ovoj prilici i na ovom mestu sasvim je iluzorno upuštanje u bilo kakve profesionalne analize ove komedije-podvođačice. U formalnom, kinematografskom smislu nju je nemoguće u osnovi osuditi, budući da se u njoj ravnomerno smenjuju nižerazredni i časti pasaži; u etičkom vidu, međutim, ona zaslužuje punu indignaciju. Kada smo već slabi i snom okovani, kada smo već neajki u svojoj sanjalačkoj nagoti, nismo li dužni da se pravo vreme naoružamo prezirom, slično onim čudnim injekcijama koje se zabadaju u tela alkoholičara da bi im se ogadila s'ast. Vuk VUCO

rijalom, jedna pogrebna simfonija u crno, s dosta diskretnim taktom i potmulim tempom, u kojoj su lepo upotrebljena sva lepa sredstva za efekat“). Dragutin Domjanić je doživljava u njenom unutrašnjem, spiritualnom zračenju. Poznati hrvatski pesnik počinje svoj prikaz (objavljen u zagrebačkom „Savremenuku“) jednom slikom: Disove pesme podsećaju ga na mračno usamljeno jezero. U tim pesmama „ima nešto teže od bola, beznadnije od oćaja. Nije šutnja, jer bi ova mogla govoriti, ali neće ili ne može, nije tišina, jer pod njom pomišljaj na nešto živo, što miruje — ne to je mir — nešto apsolutno mrtvo“. Ko je lepše i tačnije od Domjanića izrazio onaj osnovni utisak nečeg umrlog, ugašenog, iskonski nepokretnog i sugestivno umrtvljujućeg, koji Disova poezija ostavlja na čitaoca? Domjanić toplo i svečano preporučuje „Utopljenе duše“: „Morao bih mnogo stihova citirati, kad bih htio pokazati sve ljepote ove knjige, ali neću, nego želim da bi je čitao svatko, tko ima osjećaja za svetlost bola“.

Svi Disovi kritičari, o kojima je dosad bilo reči, pisali su o njegovim stihovima imajući prvenstveno u vidu njihovu čisto književnu vrednost. Za razliku od njih, Vladimir Cerina prikazuje Disa u svetlosti socijalnih zbivanja u ondašnjoj Srbiji. Dis je za njega izraz krize buržoaskog društva. „Impresija je teška, bolna, pećalna — piše Cerina. — I to pećalnija i teža, što su ove pjesme živ i krašan odraz savremenog, gnjilog srpskog društva“. Inače, i Cerina priznaje Disu njegov izuzetan pesnički talenat. Pesme iz „Utopljenih duša“ su „pune soka, mesa i krvi, pjesnikove krvi, sočne, jedre“. Dis je, pored Pandurovića, „idjeno najiskreniji savremeni srpski liričar“.

Iz ovih nekoliko citiranih mišljenja lako možemo uvideti i osetiti snažan odjek koji je Disova zbirka proizvela na kritičare i pesnike s početka ovog veka. Svima njima bilo je savršeno jasno da je na pozornicu srpske poezije stupio jedan autentični liričar koji napušta uobičajene sheme pevanja. Osobine koje su oni učili u Disovim stihovima bile su od fundamentalnog značaja. Svetislav Stefanović insistira na vizionarnosti, Dimitrije Mitrinović na fantaziji i plastičnom predstavljanju halucinacije, Dragutin Domjanić na štimungu apso-

lutnog mrtvila sjajno izraženog, Vladimir Cerina na vezi između Disovog oćajanja i društvenih previranja doba. Sva kasnija ispo-

nja, i ona isključivo literarna i ona sociolo-

polazila su od pozicija formulisanih je da

godine u kritičkim osvrtima na „Učni-

kalendar

DON MIGEL DE UNAMUNO

POVODOM 25-GODIŠNJICE SMRTI

Don Migel de Unamuno je personifikacija misaonosti, jedan od retkih mislioca sposobnih da sam sebe kritikuje, iskreno prizna neke svoje teškoće u rešavanju filozofskih ili metafizičkih problema. Ali on nikako nije uspeo da umeri svoj karakter... Priznavao je teškoće, ali bi ga one ipak ljutilo. Nije se usuđivao da huli da ne bi uprljao lepotu svoga jezika, ali bi mrščio obrve i puštao po neku servantesovsku zaoku za koju je, budući da je imenjak Servantesov, smatrao da mu dobro priilici. „Ne sviđa mi se Anatol Frans, odgovorio je jednom francuskom novinaru, jer ne ume da se rasrdi“. Njegova intelektualna samouverenost graniči se sa apсурdom. On veruje, jer hoće da veruje, ali u nedostatku boga koji bi ga zadovoljio, on modifikira katoličkog boga da bi ga učinio humanijim, razumljivijim, njemu sličnim, kao da je bog taj koji treba da uzme njegov lik. Izgleda kao da je Salamanka u mislima i duhu većito nezadovoljnika ostavila tradicionalne dogmatske tragove tog čuvenog univerziteta čiji je on bio rektor (Univerzitet je 1253. osnovao Alfonso IX, a Papa Aleksandar IV predao mu je bulu kojom je doprineo da ova kulturna ustanova postane jedna od četiri najveće akademije sveta čiji je moto bio: „Salamanka učiteljica svih nauka.“)

Iako stilista, njemu nedostaje filigranski stil Ramona del Valje Inklana. Brinući se više za

MIGEL DE UNAMUNO

suštinu nego za formu, on pokušava i uspeva da iznese duboke misli kojima kao svakoj istini, ili nečemu što teži da bude istina, nisu potrebne svečane odore već jednostavnost grčkih tunika. Kao pesnik, u želji da izražava osećanja, pevao je stihove upotrebljavajući ritmički i metrički materijal poezije, ali kao mislilac, da bi ga lakše razumeli služio se najčistijim kastiljskim jezikom, bez čipki i dragulja. Toliko što se tiče njegovih dela. Kao profesor, kada bi se susreo sa svojim studentima iz Salamanke „sokratski bi prionuo“, kako on sam kaže, „da ih nauči jeziku kojim govorim“.

Bunovničko delo Migel de Unamuna, nastalo u doba njegove emigracije, malo je poznato u Španiji. Njegovi nacionalni apologetičari

— oni iz Španije iz doba 1939. do danas — radije govore da se „njegovo verovanje u budućnost Španije obnovilo početkom nacionalnog pokreta“ nego što pominju njegovo izgnanstvo na ostrvo Fuerteventura (Kanarska ostrva) i u Pariz, kada je pisao u časopisu „España con Honra“ (za koji je rekao da predstavlja „najubojitije oružje protiv kraljevske diktature“) i kada je sa toliko ironije koliko i erudicije imenovao „generale diktatoričice nekadašnje i buduće koji su služili na sramotu pravih Španaca i celog čovečanstva.“ Rekao je nekadašnje, misleći na generala Primo de Riveru, rekao je buduće oplakujući budućnost Španije, Španije koju je tražio posle ubijenog Garsije Lorke i odsutnog Huana Ramona Himenesa.

Unamuno se nikada nije hvalio da njegove ideje i koncepcije slede jednu pravu putanju. Većiti modifikator (korigovanje je delo pametnih), Unamuno priznaje: „U mnogo čemu sam izmenio svoje mišljenje i kriterij“. Nešto kasnije on dodaje: „Nikada nisam želeo apsurdu doktrinsku doslednost, ali sam zato želeo samo kontinuitet u razvoju svojih misli“.

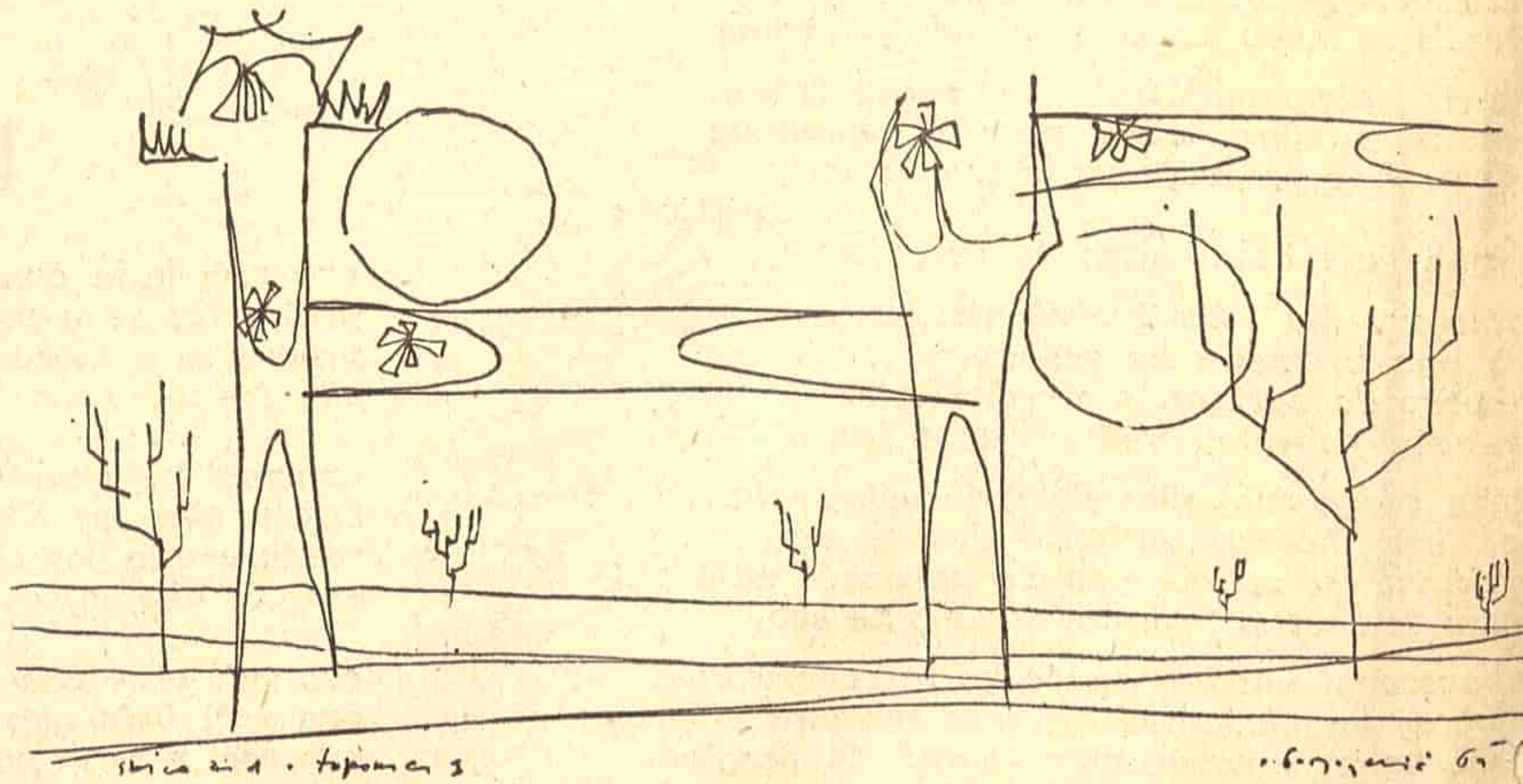
Postoje pisci koji su interesantni samo zbog svog stvaralaštva. Postoje i drugi, a među te spada i Unamuno, koji bude izvesno interesovanje po onome što nisu rekli, po onome što ostaje da se nagada. Ličnost Don Migela i sve ono što je sobom odneo u grob toliko je interesantna koliko i delo koje nam je ostavio.

Nedostatak prostora ne dozvoljava mi da opširnije govorim o bogatom književnom stvaralaštvu autora „O tragičnom osećanju života“. Neka mi bude dozvoljeno da ove redove završim nekim zapazanjima... o intimnom ja genijalnog mislioca. Što se tiče religije, Unamuno se trudio da veruje, ali to nikako ni-

je postigao jer nije želeo da poremeti ravnotežu koja je postojala između njegovih učenika između čitalaca njegovih i njega samog. Dovoljno je da pročitamo njegove eseje „Moja vera“ „Agonija hrišćanstva“, pa da se ubedimo da njegovu intelektualna kritika ostavila katoličizam u lošem svetlu. Politički — Don Migel je bio liberal po temperamentu, a konzervativan po etici. Intelektualno — on je bio idealista.

Njegov idealizam, međutim, sputavale su potrebe porodice i katedre. Društveno — bio je hrišćanin sa nemirima koji su bili slični Hegelovim, Kantovim Fihtevim i Selingovim. Ljudski — bio je večiti nezadovoljnik, koji je podnosio čovečanstvo kao nešto tuđe, a voleo ga je kao svoje studente smatrajući se profesorom katedre koja je zadirala u sve tajne sveta. Patriotiski — Unamuno nije shvatao osnovne zasluge i greške drugih osim onih koje je imala njegova domovina. Misaono — Unamuno je bio lirski mistik sa izvesnim primesama imaginarnog senzualizma. Kao čovek bio je prepun iskrenosti unutar košmara književnosti.

Valentin RODRIGEZ

Majska panorama pesnika

PROLEĆE

Pismo D. V.

A sad tako mudro čutiš. Pošto sam ti rekao otprilike sve, ili bar ono što nisam smeo još reći, uopšte reći, uopšte progovoriti, jer sad čutiš, uporno čutiš, mudro čutiš, čutiš...

Jesam li dobro počeo ovo pismo? Nadam se da jesam, iako je trebalo nešto blaže, nešto lepše, neku reč punu samoglasnika napisati, neku prolećnu pesmicu čitati, misliti o njoj, ili nešto sasvim drugo, ili nešto sasvim treće: pričati dugo i dugo o jednoj recimo travki koja se danima i danima uspravlja, o nekom pupoljku daleko negde u nekoj šumi negde koji se danima i danima uvija u pesmu ptica i čeka razvignore da najzad ude u svet širinom i talasom,

ili
pevušiti neku davnju (može i čobansku) pesmu, zvađukati veselo kao vrabac na Vracama, a na papiru izvući samo nekoliko linija i sve to nazvati proleće,

ili
reći jednoj devojci da ima samo sedamnaest ili osamnaest godina, da je lepa, da je lepa, da je lepa, da je užasno lepa, jer liči na cvet, na list, na onu travku koja se danima i danima uspravlja, na onaj pupoljak koji se danima i danima sprema da ude u svet lepptom širokog lista, jer ima osamnaest godina, jedno fino nenatrunjeno saznanje o mladićima i o životu, o sebi, o meni, o njemu, o njima, o svemu

ili
pisati o jednom pesniku koji uporno čeka proleće, peva svaki njegov list, svaku pesmu, svaku kap, sunce, jug, vetrove i danima i danima se sprema da napiše najlepšu pesmu o proleću, najdivniju pesmu za neki konkurs na kome će ga najzad otkriti, ali kad treba da napiše tu pesmu on danima luta od vetra do vetra od kapi do kapi i od sunca do sunca, pa onda umoran seda i piše pismo Gorici koja uči poljoprivrednu školu voćarskog smera i koja je zaljubljena u voće, u mlade šume i rasadnike, i otkriva da je to ona pesma o proleću, ali za konkurs je zakasnilo, a urednici mu odgovaraju da još treba „to bolje urimovati“ i on ponovo počinje svoju pesmu pčele: od cveta do cveta, za svakim listom, za jugom i razvignorom, neumorno i strpljivo traži svoju pesmu, a mi čekamo na njegovu zbirku pesama, na njegovo ime,

ili
i sami postajemo njegovi pesnici, putnici i saputnici

ili
nosimo male kotarice svetlosti da mu svetlimo put

ili
pišemo ljubavna pisma Gorici iz Kraljeva koja uči poljoprivrednu školu voćarskog smera i za svaku jabuku iz njene mašte postiremo zelene bašte

pesniku sa staze i proleću s juga.

Dragiša MADŽGALJ

Idila za letnju noć

Citajte sedam molitvi za sedmoro pesnika, gramatiku godina u crnom pridevu vremena. Mucajte kočije smehe i smrti, noćas, dok želim laku noć za njene uši.

Noćas, dok ona ne zna ko je to voli, volim je očima bez posvete, volim je godinama Kosovske bitke, volim je snagom Kraljevića Marka,

noćas, dok sam poljubac za njene usne, noćas, dok želim tešku noć za svoje uši, noćas, dok ona ne zna ko je to voli, volim je, jer ne znam kako se to voli.

mi nemamo svoje kućne pomoćnice kladimo se sami sa sobom da nema boga žednog preko vode prevedemo broj našeg telefona je 00

nazivaju nas kneževima iz kartoteke podzemlja svakog dana u različito vreme uživamo svoj talenat kršimo zakon i sami ne znamo zašto ne dozvoljavamo sebi izgovaranje skupih psovski

ne prosimo jer niko ne bi znao šta treba da nam udeli prezime našeg pića je greh počeli smo sa ničim, završičemo sa ničim izbacili su nas iz škole zato što imamo hrabre oči

naše sestre su položile sve kolokvijume ulice a braća stalno statiraju kod sudije za prekršaje poznaćete nas lako, stalno dosadu ubijamo dosadom dajte nam prst moraćemo uzeti celu šaku.

Slobodan MOMČILOVIĆ

Pamet

evo reči koju čim hoćeš možeš potkupiti pretvorice se u pticu ako joj pokažeš pticu preliće se u more ako je odvedeš na more ako joj sitnu zemlju kažeš biće sitna zemlja

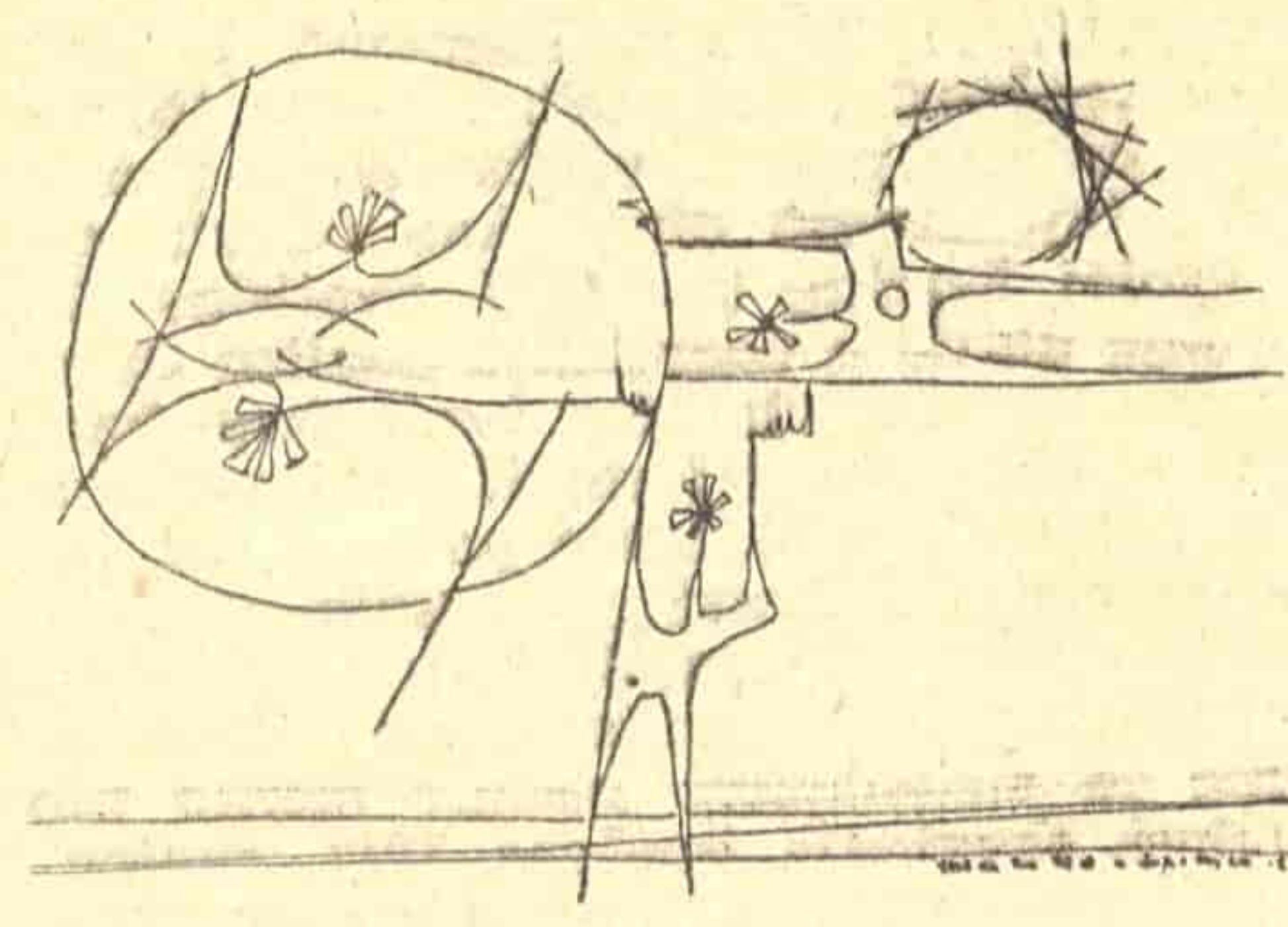
evo reči koju možeš nagovoriti na što hoćeš lajaće ako joj obećaš zvezdu ujeđaće ako joj obećaš vetar ubijaće ako joj obećaš šumu

evo reči crne ako voliš crnu noć evo reči bele ako voliš beo dan evo reči sasvim potrebne mraku reči sasvim potrebne čudovištu

Dragoljub JEKNIĆ

BISTRİK

Bistrik u tome kako hodiš
Voda se osvrće da čudo krsti
Imenom svoga toka
Bistrik u tome kako se smeješ
Nebo svoje ptice pobije
Da od žalosti tugu skroji
Za tvoju sramežljivost
Bistrik u tome kako gledaš
Vazduh se u skitnicu prurušava
Da ne sagori da ne oslepi
Bistrik u tome kako voliš
To srce što nebino sriče život
Zakopano u sopstveni zvezdu
Bistrik u tome kako si moja
Poletim kao da ikara sanjam
Ne lid — to sunce
Od suncanice pati
To more se od svojih talasa
U mojim grudima spasava
Bistrik u tome kako nestvarno
Od naših vena spomenik
Vatru
U svome zavičaju izvajah
Ja srećna luda — ti bela
Reka ponornica
Na visoravni gde izvori
Umesto naših godina traju
Ljubivoje RŠUMOVIC

Odgovor

Nije teško
Od senki dana napraviti noć
Nije teško
U putanju zemlje
Naše izgubljene godine
Nije teško u korenu vetra
Posaditi krik
Vatrama kačiperstva
Plamen oduzeti

Nije teško
U mnoštvu tapkanja
Oslušnuti korake usamljenih
U drveću cvetastih nadanja
Naći crotočna
Nije teško
Izmisliti svet za sebe
Sa malo vere malo laskanja
Nije teško ni ono što se ima
Kad se gubi
Ni umirati
Pa ni živeti
Ni ovo što sada nosim
A likujem
Između radosti što se živi
I omamljujućeg tajanstva umiranja
Nije teško
Od senki dana noć napraviti
Nije teško

Teško je
Noć upaničiti svitanjem
Sunce pesmom dozvati
Teško je
O tegobo
Zaboravu naš
Mrtvima dugove vratiti

Rajko SJEKLOČA

Bila je mirna

Bila je mirna.
Spavala je.
Sama na pustoj stazi,
sama bez ljubavi očiju slepog trsja,
dugo je mesec kristalno reku,
i postao prijatelj kamenja
skriveneog u njenom oku.

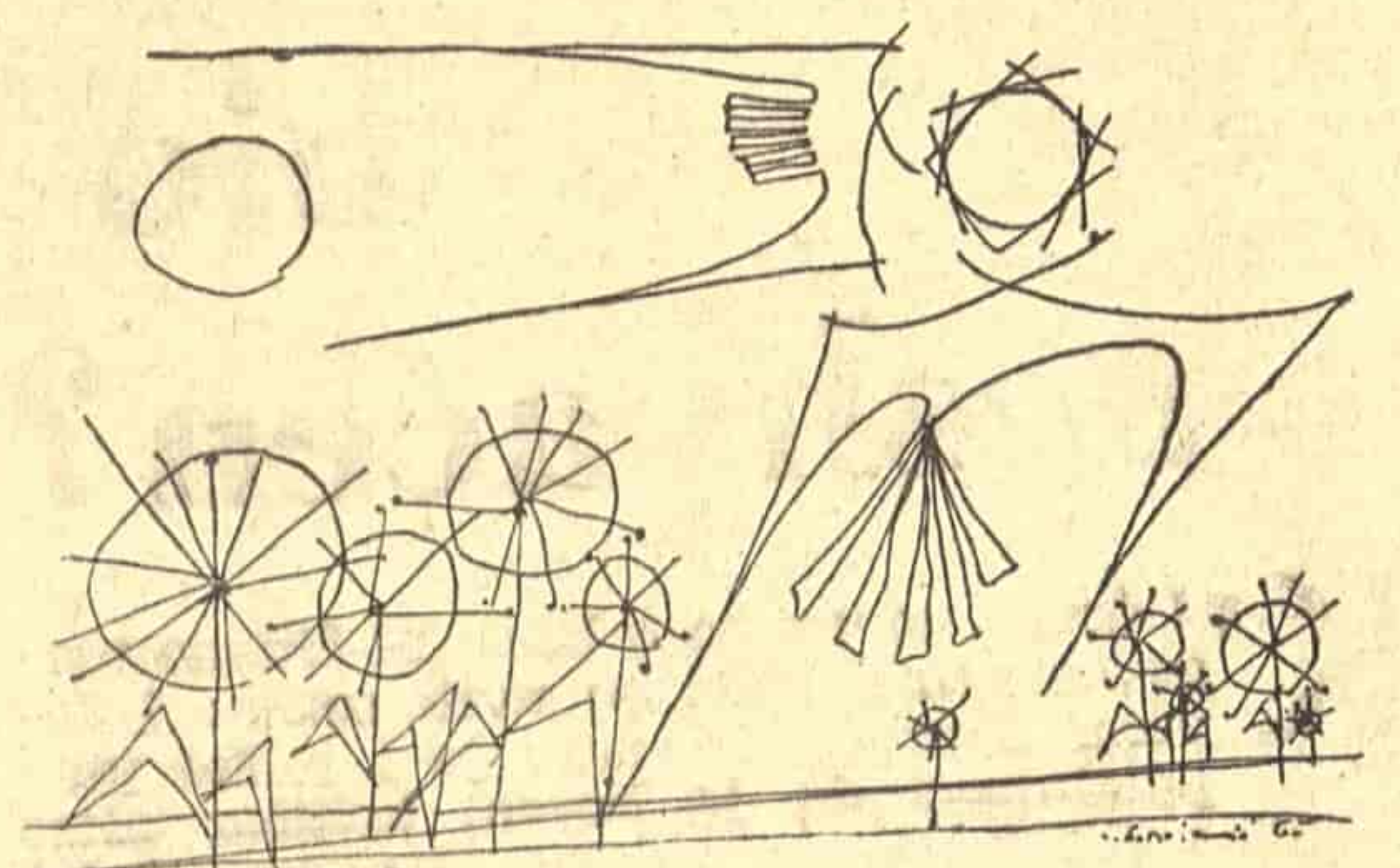
Izgubljene svetlosti sanjahu jezera pretvo
Na pustoj reci pevale su šikare,
na pustoj reci plamtele su lomače,
na pustoj reci ječala je krv odsečenih
tužaljki
svemir je otišao u prisutnost nevinih,
i nikog nije bilo kad je tražila ona
svoje oči
da ima šta da sklopi kad bude nečujno
izdisala

Bila je sasvim mirna.
Spavala je.
Niz avenije zvezda kotrljaju se oči,
ko beli šljunak u bistrim potoku,
ko otkucaji sunca u rosi,
ko obesna pesma u žitu.

Zalud urlik vetra u mukulom mirisu noći,
putanja dana je kratka
do prvih vrata pokopanih svanuća.

Reku prelazi mesec
i dahom miluje zene na stazi,
preobraženo u cvrčka
srce zriče u jaruzi.

Vladimir BOGDANOVIĆ

POČETAK SMRTI

Određice nekog da pode sa pesmama
Da traži niz vodu moje mutno obličje
Izmislit će kako sam bio pametan
I da su šume cvetale zbog mojih pesama
Kao što sam ja izmislit da je voda
Pevala zbog ofelije a ne zbog lepih anđela
(bio sam u groznici jer me ofelija nije volela)
Ali ja ću pravo da kažem vama
U početku sam mislio na sunce
Na slike jorgovana u njenom imenu
Verovao sam da je to bila istina
Kao što su bile istine dve male smrti
U sobi pored jeseni u znaku crvenog plamena
Hteo sam da ih dodirnem rukama
Zato sam ostavio ključ u bravi straha
A usta mrtvih ljudi napunio rečima
Meni je teško da vodim takav razgovor
Ali zemlja je vrlo duboka. Ima lepih rupa
Lepših od žena na ivicama dana
Zato sam ostavio ključ u bravi straha
Dodirnite svojim kricima. Jer ću
Biti žedan vode i pevanja.

Zivodrag ŽIVKOVIĆ

O ne budite me

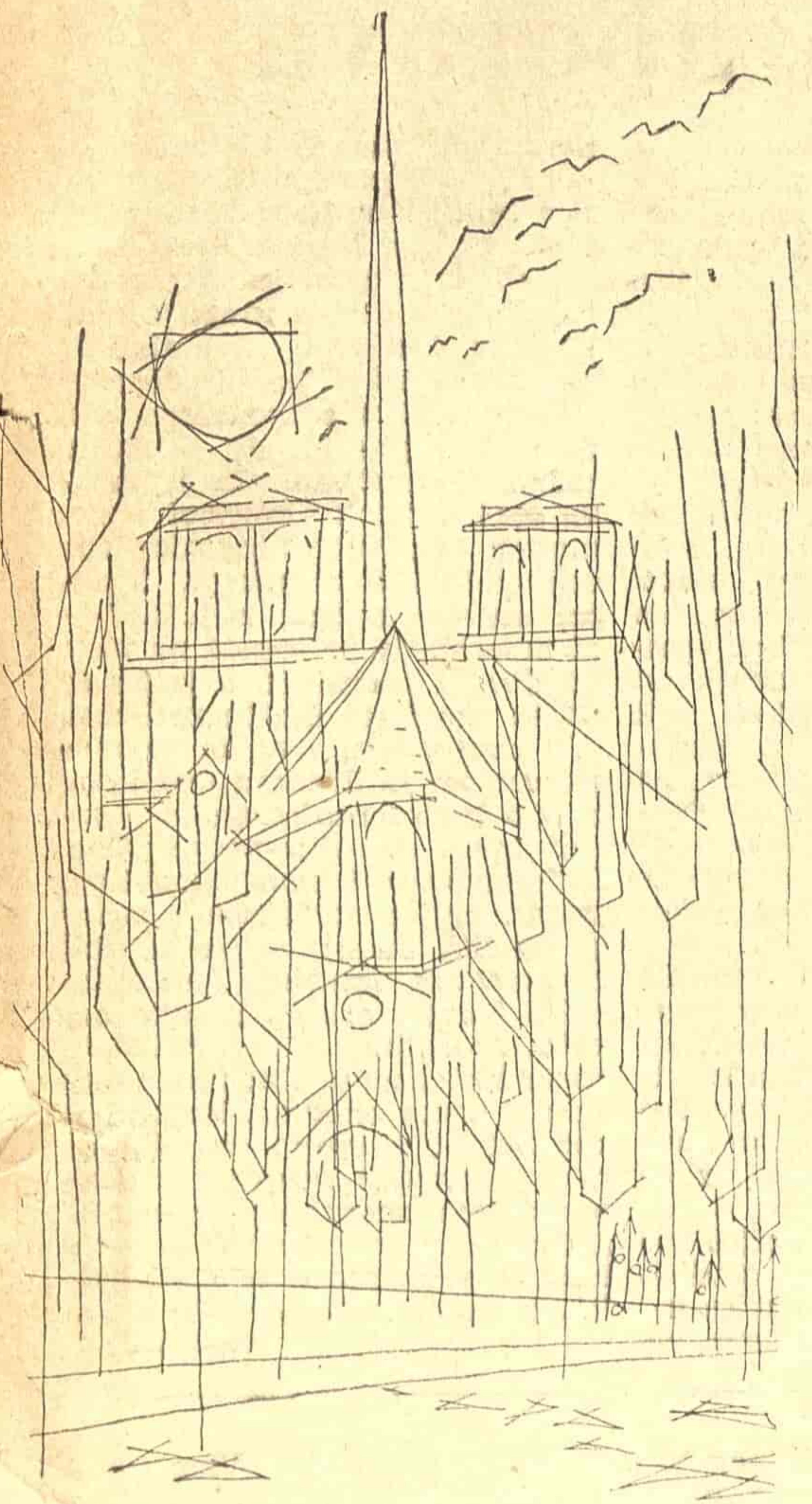
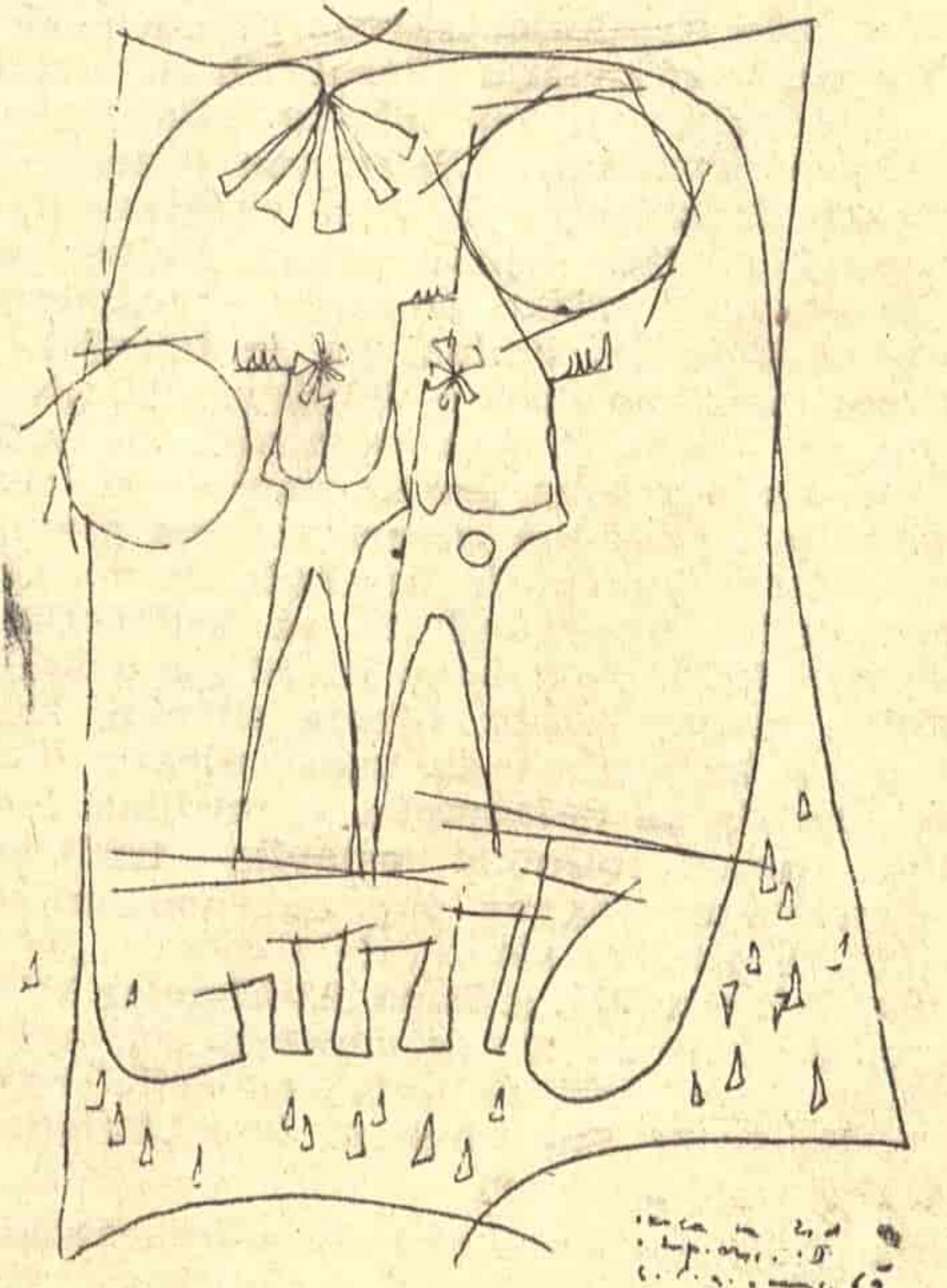
Ne budite me kad sanjam vetar
kako igra balet oko moje trepavice.
O ne budite me kad sanjam mrtve kako
oživljavaju svoje uspomene na ratove.
Danas me sunce pozdravi i podari mi
raskoš svoju: pevajte o davno zaboravljeni
liljani: more se sprema na put — brodovi
tonu. Oči svoje potopih da traže bisere:
ljudi kažu na dnu tajne stanuje more:
ljudi kažu da na dnu mora stanuje mora.
O gde je moja tajna pitam svoje zaboravnosti:
gde su moji liljani što ih kupih na Trgu
Svetlosti za poklon balerini što igrala je
Malog Tatarina.
Sunce, u gong udari svojim zracima
neka se Tatari pomame i neka me zarobe
ako lažem da je volim. Dane moj, pokloniću
ti noć za druga ako mi daš svetlost
po kojoj ću naći njenu senku u vazduhu.
Pevajte ptice perjem siromašne: ovu pesmu
pišem za devojkicu što igrala je Malog
Tatarina u Poltavskom boju. O ne budite me
dok pišem pesmu za svoju ljubav.

Ognjen LAKIĆEVIĆ

Erotika

Tumačim te godišnjim dobima ljubavi.
Po kičmi hodaju reči i pretvaraju se u olovo.
Stabla su okićena žutom svetlošću,
koja dodiruje oči i muti vid.
Po kojem mirisu tebe da prepoznam
Drhte mi zubi, a tuga ima izgorele prste.
Tako bela, tako jasna u mozgu
i tako oprezna u svlačenju:
Šta umeš od vatre da stvoriš?
Još anđeo koji se ruga danu,
još stablo koje posrće od zdravlja:
šta umeš od vode da stvoriš?
Početak si pesme, gnev je u stvarima konačan.
Hvatam te golim rukama.
Niko ne gleda u cvet,
čiju nežnu kožu sebi želim.
U našim telima pakao je izlišan.
Trebalo je da se svedemo na prostu istinu,
ali istina nije u zidovima ono što si ti u meni.

Radimir RAJKOVIĆ

sm
insp
lazi
sti, i
mosti
o di
doživ
gr p
čes

DODIRI

bi pomisliti mogao da tvoje telo ima to-
age, da tvoje svetlosne kocke krvi imaju
linija, da tvoje mlade žice imaju toliko
Netejskog duha, da pevaju pred ovim sve-
Da nije u pitanju neka ekstaza, ili nada,
kojom se ponosiš? Ili te možda pokrenuo
veliki zeleni predeo koji te spaja sa sun-
cem u svojoj veličanstvenoj moći?

Ja bih hteo da ovo ne bude samo pohvala
tebi i tvom čelu. To nikada iskreno želeo ni-
sam. Samo sam priželjkivao. Zbog toga mi je
hladno. Zbog toga me groznica trese i pun sam
ljubavi i prezira prema tebi. O srcu da ti i
ne govorim. Zaboravio sam ga negde u svetu.
Zagledaj se dobro na levu stranu, videćeš da
ga nema. Odlutalo je i verujem, uzaludno mi
verovanje, ni zvezda ga, ni sunce magično, pro-
mer, pretvorilo se u drugu stvar koja se po
njihovim zakonima ponaša.

Vertikalno, kao kakvo uspravljeno drvo, za-
tiče me zora. To je moja sloboda, moja ličnost,
svetla logika, najlepša svečanost. Ne smem da
zaboravim ni svoje modro iscrpljeno oko, koje
je uvek tu negde pored mene. O, to malo bes-
mrtno oko, čije su žilice negde u ovoj zemlji,
kako ima čudnu istoriju nastanka. Ne znam
da li je plod muzike ili je, posle smrti pes-
nikove, ostalo da se bori sa lepptom nekog
ludo čarobnog brega? Ono je tu da se opire
stvarima, da se pali i gasi pred rumenilom
boja, ono je na kraju tu da hvati estetiku, da
u zvezde baca. Ono je okrenuto svakom kom-
promisu, svakoj instinktivnoj obazrivosti, sva-
kom savršenstvu mira. Ono je tu da gleda i
nareduje. Ono je tu da bi se razlikovalo od
drugih pojmova koji se sa njim ukrštaju.

Početak ljubavi. Plamen ne prestaje. Ovde
mi je toplo. Ovde sam siguran. Sunce na ra-
menima. S onu stranu ljubavi — ništa ne po-
stoji.

Sanjam... Vreme, dakle, prolazi.

Belo jagre, gledam kroz prozor, otiče niz
potok boje jelove kore. Sad se okrenulo u sun-
ce. Sad se poigrava pored vode. Jedna mlada
žena sa suknjom iznad kolena ispira rublje na
reci.

Da se sretremo, da se razumemo, da se
volimo — treba nam samo malo sna i ljubavi.
Možemo posle toga zatvoriti oči.

(Fragmenti) Tadija POPOVIĆ

Ružna pesma

ostavi me da na ovoj ukletoj obali
opevavam snove more i brodolome
žutu večnost hladne mesečine
otvara se nebo ko će otići bez pozdrava

šta da kažem moja više nisi zvone zvona
mirisni su tvoji uzdasi suze sjaj ametista
nepotrebno je tvoje prisustvo hoću te
izmišljenu

pesma će i bez dodira da se oplodi
samo u stihu ptica budućnost doziva
još ima vremena da raskinemo sa srcem
al proo da nastanimo zlatni vilajet
ne neću pobeći ispred usijanog vetra

stena sanja svoj glas da čuje nek se nada
noć bez meseca najlepše darove ima
prekinut let zvezde komete pokazće nam put
znam te svet si prigrabila samo za sebe

lukavstvom uhođeci sunce ko to zaveru kuje
poveruj mi ne moraš drugi ti sahranu priprema
zmi pehar i nazdravi vinograd da progleda
lebo je otvoreno da li će neko otići svejedno

Slobodan RAKITIĆ

Preveo Pero MUŽIJEVIĆ

I KULTURA

spoljašnje strane civilizacije, svet institucija i spomenika društvene sredine, srušili od svoje sopstvene težine [...]. Tužan je, za romantične duhove, prizor kada se ruši jedna civilizacija! Tužan prizor, ali lep! Kao i ljudi, civilizacije se radaju, žive i umiru, dezintegrišu se kao što se i integrišu. I moraju da umru da bi kultura, koja se u njima kondenzuje, donela ploda, kao što i mi ljudi moramo da umremo da bi nam dela urodila plodom. Bez smrti naši napori bili bi neplodni, mogli bi da postanu veći, ali ne i da budu plodonosni. Propada jedna civilizacija, ali zar dezintegrirani elementi u sebi ne treba da nose složenost bogatiju od one koju su doneli oni drugi iz čije integracije proističu?

Doktrina o evoluciji prenesena je u hemiju i ima filozofa hemije koji uče da su takozvana prosta tela proizvod evolucije. Kosmičke evolucije čine da evoluiraju i atomi. Koliko li je svetova umišteno od prvobitnih i hipotetičnih osnovnih atoma, prvobitne materije, ili kako je već ko zove, do poslednjih i nerazloživih komponenta sadašnjih prostih elemenata! I ko zna da li će, na kraju, kada od ovog našeg jadnog sveta ostane samo prah i kada se ponovo vrate u nebulozno stanje sve njegove civilizacije, kao plod tolikog mučenja i toliko života, ostati neko novo prosto hemijsko telo, neka nerazloživa komponenta!...

Utonuli smo već u san metafizičkih hipoteza i sada sanjamo. Da učinimo od sveta prah, veliki je napredak kada proste elemente obogatimo još jednim, koji treba da otrgnemo iz nebuloze. Ako se počne sa šezdeset, a završi sa šezdeset i jednim elementom, to je ogroman napredak! Ogroman stoga što veliki broj kombinacija, koje omogućava novi element, dopušta da se svet učini savršenijim. A nove kombinacije mogu da postanu moguće samo ukoliko propadaju stare.

I ovo je čak preterano mehanička, mrtva koncepcija. Ne, stvar je u tome što moramo verovati kada jedni svet ostvari sav svoj potencijalni sadržaj, kada postane prah, da svaki molekul ovog praha, prava monada, nosi u sebi ceo stari svet i onaj drugi, novi svet, koji će se pojaviti kada se jadne molekule oslobode starog sveta čiju večnost nose u sebi.

„Da li je, prema tome, cilj jednog sveta atom?“ — reći će neko. Odgovoriti: „Ne, ne atom, svi atomi i novi svet koji potencijalno nose.“

Koliko je lep uspeh jedne civilizacije kada dođe do novog nerazloživog elementa, novog društvenog atoma, jednog jedinog, ako ih nema više, novog čoveka, neke nove ideje! Novi specifični tip ljudski, nova živa ideja, omogućavaju novi svet na ruševinama starog.

Novi čovek! Da li smo ikada ozbiljno i pribrano razmišljali o onome što ta reč podrazumeva? Novi čovek, zaista novi čovek, znači obnavljanje svih ljudi, jer se tako svi osvešćuju; to je stepenica više u mučnom usponu čovečanstva do nadčovečanstva. Sve civilizacije služe samo za stvaranje kultura, a kulture stvaraju ljude. Cilj civilizacije je usavršavanje čoveka, jer je on najviša tvorevina Čovečanstva, većita svrha Istorije. Koliko je lepo videti kako se iz ruševina jedne civilizacije javlja novi čovek! Drvo koje umire daje svoje najbolje seme, propada i, pošto je njegovo stablo istrulelo, sa ugarom nastalim od njegove krošnje postaje plodna zemlja iz koje izbija novo drvo. Novi čovek znači novu civilizaciju.

„Neki od razumnog smisla nema“ postavljati pitanje da li društvo postoji radi individue ili individua zbog društva, jer sam ja društvo i društvo predstavlja mene...

Da li individua postoji radi društva ili ovo zbog individue, pitaš? Stvar je jasna; ono „radi“, to jest svrshodnost, ima smisla samo ako je reč o svestima i voljama; reč „radi“ je izraz volje; reč „kako“ je prirodna, a „zašto“ intelektualna. „Radi“ je usmereno ka mojoj svesti; svet i društvo su radi mene; ali ja sam i društvo i svet, i u meni su drugi i svi žive. Celo društvo je za sve i sve u svakom pojedincu.

Dugi vekovi borbe, bolova, napora, podizanja i rada bili su neophodni za stvaranje savremene civilizacije, majke naše kulture. A posle tog vremena civilizacija guši kulturu koju nam je dala, institucije se guše do navika, zakon uništava osećanje koje inkarnira.

Sve ono što je večno u civilizaciji predstavlja jezgro koje sadrži elemente kulture, još ne individualizovane, elemente koji se još nisu potpuno ni identifikovali s nama, sve ono što treba organizovati, rezerve kojima se hrane naši duhovi. Ali to jezgro istovremeno sadrži i ostatke, otpadke i izmet, i kada ovi poslednji prevaziđu one prve, počinje i raste dezintegracija.

Treba pomoći izlučivanje i ubrzati proces raspadanja: treba osloboditi kulturu civilizacije koja je guši; treba rascepiti mehur koji zarobljava novog čoveka.

* * *

Sve ono što na jedan uznemiren i prosto sugestivan način ostavljam napisano, moći će da se primeni na ispitivanje ne malog broja aspekata našeg sadašnjeg stanja društvene dezintegracije, stanja u kojem je nagoveštena velika integracija, na ispitivanje suprotnosti između spoljašnjeg, legalnog zakona i unutrašnjeg i živog, zatim milosrdna, onda zakona naše svesti, na ispitivanje simbolizma, heroizma i kulta heroja, i na mnogo drugih pitanja.

Čega se boje ti malodušni ljudi zaplašeni pred ovom džinovskom crvotočinom koja nailazi, pretvarajući u prah stare institucije? Zar u sebi, u dubini svoje duše, ne nose ono što je večno u njima, svoje živo seme? Da su bili, kao što kažu, hrišćani, verovali bi da je hrišćanin ekstrakt ove civilizacije i da ga treba neko osloboditi, odvojiti ga od njene civilizacije i da ga oslobode, kojoj duguju svaki svoj plod. Da su već istrulele placentne, kojoj duguju svaki svoj plod. Da su bili, kao što kažu, liberali, verovali bi da je liberal novi tip čoveka koji treba da stvori novi svet posle dezintegracije starog. Ali oni ne veruju ni u šta; nedostaje im prava vera, vera u samu veru, čista vera.

Robinzoni, puni vere, nade i ljubavi, ostavimo staro kopno koje nam ubija dušu i noseći u njoj jezgro starog sveta, jer njegova civilizacija postala je kultura, tražimo devičanska i uvek pusta ostrva, bremenita budućnošću i čedna kao što je čedno čutanje Istorije, ostrva slobode i energije u svetlo stvaralačkoj energiji, energiji uvek kojoj je koren u svetlo stvaralačkoj energiji, energiji uvek budućnosti okrenutoj: budućnosti, jedinom carstvu ideala.

PREDRAG VRANICKI

Istorija marksizma

(„Naprijed“, Zagreb 1962.)

Delo Predraga Vranickog „Istorija marksizma“ sudeluje i samo u istoriji, koju uzima kao predmet obrade, i to na tako značajan način da se odmah može reći da predstavlja krupan događaj ne samo u razvoju našeg marksizma, već i u međunarodnim razmerama. Značajni problemi, koje to delo tretira, i isto toliko metod, kojim se autor služi, izazvali su već mnoge razgovore i kritike koje prevazilaze uobičajeni odjek jednog teorijskog dela.

Pre svega treba shvatiti autora da on izlaže istoriju marksizma shvaćenom kao filozofiju i ne očekivati od njegovog dela ono što samo nužno pretpostavlja, ali ne sadrži i ne izlaže: istoriju radničkog pokreta, politiku, pravo, ekonomiju. Jer sam marksizam je izvorno filozofija, naravno ne tradicionalna, kontemplativna i čisto teorijskog karaktera, koju marksizam upravo poriče, već angažovana, praktična filozofija, praktična ne u smislu neke određene životne prakse, koju uvek pretpostavlja, već prakse kao filozofske kategorije.

Iz jedne model-predstave marksizma kao filozofije je angažovane u svim bitnim problemima čovečnosti, ali koja je i kao teorija superiorna u odnosu na sva ranija i savremena nemarksistička rešenja, autor dobija pouzdan kriterijum za određivanje

DŽEJ GILBERT

Hteli su život

(„Svetlost“, Sarajevo 1962; preveo Svetozar Koljević)

Jednostavnost radnje i krajnja uprošćenost izlaganja neosporni su kvaliteti realističkog i psihološkog prosegde romana „Hteli su život“ devetnaestogodišnje Džej Gilbert. Sadržaj ovoga dela skoro je linearan, okičen izvanredno uspešnim epizodnim situacijama. Literarno najvredniji delovi ovoga romana su oni koji, istovremeno, predstavljaju i dramski vrhunac u razvoju radnje.

Mada štimung i sredina govore da ovo delo pripada kriminalističkom žanru, roman predstavlja celovitu, realističku sliku velegradskog podzemlja u kome vladaju surovi zakoni zločinačke etike ubica i švercera droga. Nosioci uzbudljive i dinamične radnje su mladi ljudi čiji se karakteri menjaju i uobličavaju pod uticajem objektivnih okolnosti i subjektivnih upliva. Spoljašnja, sadržajna strana romana obezbeđuje ovome delu onu estetsku inferioriju komponentu: napetost i zanimljivost.

Daleko je uspeli i umetnički značajniji unutrašnji plan dela: njegova idejno-emocionalna sadržina. Darovitost Džej Gilbert naravno je došla do izra-

marksističkih pojava u istoriji.

Ali, marksizam je ne samo najviša humanistička filozofija, već i naučan pogled na svet, a-a-ideologija. Ipak, u istoriji marksizma ideje Marksa i Engelsa bile su upravo ideološki zloupotrebljavane, pa bi se mogla napisati istorija marksizma kao ideologije za razliku od marksizma kao naučnog shvatanja sveta.

Neki savremeni kritičari marksizma tvrde da se i u izvesnim Marksovima nalaze elementi koji se ne mogu saglasiti sa savremenom naučnom svesću; da je sam Marks, preko Hegela, prihvatio neke ideje iz one filozofske tradicije, čiji su izvori daleko od bilo kakve racionalnosti i naučnosti. Utinjen je pokušaj da se u samom Marksu razluči genijalni naučni od proroka, u težnji da se sačuva samo naučno proverljivi elementi iz njegovog učenja i odbaci sve ono što predstavlja samo vrednovanje istorijskih činjenica, shvatanje istorije kao ostvarenje tobožnje pravdnosti (na pr. Ernst Topitsch: „Poreklo i kraj metafizike“, 1957. i „Socijalna filozofija između ideologije i nauke“, 1961.).

Vranicki nije pisao istoriju marksizma kao istoriju neutralnog i u tom smislu naučnog „pogleda na svet“, već marksizma kao najhumanije filozofije, najangažovanije, jer i kao teorija predstavlja najdosledniju i najkompletniju ljudsku misao, koja stoga uključuje u sebe i najviša vrednovanja. Marksizam je, može se zaključiti, teorija o najvišim humanim vrednostima kao pravoj društvenoj akciji. (M. D.)

RADOVAN ZDRALE

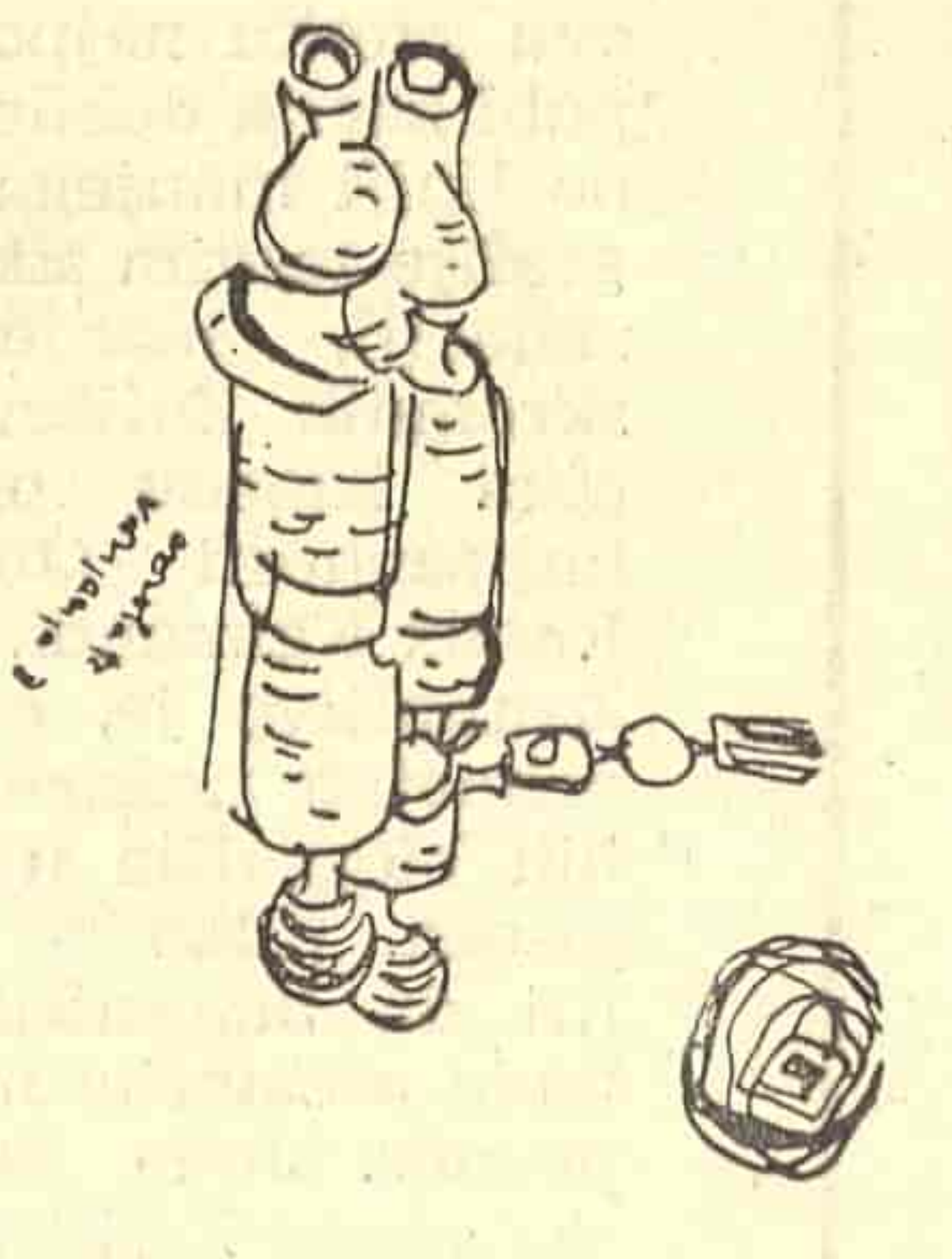
Nemirni

(„Osvit“, Subotica, 1962)

Svojom prvom zbirkom pripovedaka „Nemirni“ Radovan Zdrale je dokazao potencijalne mogućnosti, ali ni je iskoristio sve šanse koje je imao. Stiče se utisak da on nije imao dovoljno hrabrosti da sve situacije i likove kojima se bavio uobličiti u jednu konkretnu stvarnost.

Ova zbirka pripovedaka sastavljena je iz dva dela. U prvom nalaze se pripovetke koje nose boju i miris naših dana. Ulazeći u živo meso tipičnih malograđanskih poremećenosti, Zdrale je svojim junacima oduzeo svaku mogućnost spasa i osudio ih na večno trajanje u ustajalim, paradoksalnim situacijama. Njegovi junaci prekriveni su patinom svakodnevnih kancelarijskih događaja, svedeni na ogovaranja i besmisao. Za piščeve preokupacije ove vrste naročito je karakteristična priča „Višoj karsko instanci“ u kojoj se tragičnim jezikom činovničkog pričanja iznose tragične okolnosti u kojima se Spahić činovnik Ničifor Spahić, koga su hteli,

kad je ostario, da zapale zajedno sa starim stvarima, pošto su njegovi šefovi držali da je nepotreban njima i kancelariji.

MILOVAN RISTIĆ

Mladen Milovanović

(„Nolit“, Beograd 1962)

Knjiga Milovana Ristića ide u red onih nevezanih pisanih i komponovanih diletantskih radova koji se čitaju s naporom i bez ikakvog interesovanja. To je jedna od naslabijih istorijskih knjiga koje su nam u poslednje vreme došle do ruku i, svakako, najslabija knjiga koja je do sada objavljena u biblioteci „Portreti“. Posle čitanja ove knjige ostaju mnoge nedoumice o razlozima njenog objavljivanja, jer niti nam je ličnost Mladena Milovanovića bliža, niti šta više znamo o prvom srpskom ustanku.

Ristić je vršio posebna arhivska ispitivanja,

U drugom delu knjige pisac je opsednut ratom i opasnostima koje on nosi. Strah od rata neprestano se nalazi u svesti ljudi koji se u imaginarnim logorima raduju što će, možda, ostati živi. Izvesne pripovetke drugog dela, mada pisane nepredvidljivo toplotno, bile bi daleko uspeliše da je pisac uspeo da se liši prenapučenosti patetike. Pokušaj da se jedinstvo i temperatura svih pripovedaka postignu povišenim glasom samo je delimično uspeo. Za trenutak konačnog sazrevanja ovog pisca biće potrebno i strpljenje. (R. R.)

radio svoj posao sa mnogo dobre volje i trudoljubivosti, sa onom strahom i upornošću s kojom rade svoje poslove amateri, kako je to nedavno napisao Veljko Petrović. Ali, šta vredi dobra volja kada nedostaje naučnički dar i spisateljska sposobnost? Čemu onda svi napori koji ne daju nikakav rezultat? Jer građu od koje je došao pisac ovog knjige nije umeo da upotrebi. Lišen naučničke kritičnosti i sposobnosti ispravnog procenijavanja istorijskih fakata on nije mogao da oceni i oseti šta je bitno, a šta ne, bez čega se jedna monografija može, a bez čega ne može zamisliti. Pored toga Ristiću u priličnoj meri nedostaje sposobnost razumevanja smisla i suštine istorijskih zbivanja, i on nema određeni ugao iz koga događaje posmatra.

(P. P-6)

D. MARKOVIĆ I J. RISTOVIĆ

Pred nepriznatim sudom

(„Kultura“, Beograd 1962)

U „Kulturinoj“ Političkoj biblioteci objavljena je druga knjiga o velikim sudskim procesima komunistima u predratnoj Jugoslaviji. Druga knjiga serije „Pred nepriznatim sudom“ nastavak je pr-

ve koja je završena prikazivanjem sudskih procesa komunistima do zavođenja šestogodisne diktature 1929. godine. Ne samo da su autori morali da ulože ogromno mnogo napora pri pronalaženju autentičnog materijala sa antikomunističkih procesa u predratnoj Jugoslaviji, već su se morali da oslone i na lična sećanja mnogih učesnika događaja, da bi jedan proces mogli pred današnjim čitaocem da rekonstruišu u njegovoj istinitoj dramatičnosti i kontekstu političkih zbivanja. U šira i opširnija, detaljnija i viša studijska objašnjenja stanja i prilika iz perioda kada se neki od procesa održavali, autori su ulazili, kao što sami kažu, „samo onda kada je to bilo važno, da bi se bolje shvatilo kako je i zašto je dolazilo do obračuna, hapšenja i sudjenja rukovodiocima i aktivistima revolucionarnog pokreta“. U drugoj knjizi ovog interesantnog zbornika čitamo o danima i ljudima koji su bili ispunjeni napretnim angažovanjem da se tvore nove društvene i političke perspektive svim našim narodima. Tu se suočavamo sa komponentama režimskog oručaja sa sekretarima SKOJ-a.

(B. P.)

PISU: MILAN DAMJANOVIĆ, DIMITRIJE TADIĆ, PREDRAG PROTIC, BRANKO PEIĆ I RADO-MIR RAJKOVIĆ.

PRIMLJENE KNJIGE

Alfred de Vinji: „SEN-MAR“; „Matica srpska“, Novi Sad 1962; preveo Laza Atanacković. „Sen-Mar“ ili „Jedna zavera pod Lujem XIII“ je prvi istorijski roman Alfreda de Vinjija koji je već svojim prvim izdanjem doživeo veliki uspeh. Citatačka publika je s velikim interesovanjem čitala povest o ličnosti iz bliske istorije Francuske, koji su nosioci radnje su ova dva dela. Za današnje čitaoce ono je najzanimljivije po tome što je pisac saopštio u njemu „svoje misli o državi i društvu“ i što je u njega postavio „mnoga ogle dala čiji su odblesci čitaoca neminovno navodili na razmišljanje“.

Dušan Lazić: „U PARTIZANSKOM SREMU“; „Matica srpska“, Novi Sad 1961. U ovoj knjizi sećanja Dušan Lazić, bivši omladinski rukovodilac u okupiranom

Sremu za vreme drugog svetskog rata, opisao je nekoliko zanimljivih ratnih akcija u kojima je sam učestvovao.

Paško Romac: „BORBE“; „Matica srpska“, Novi Sad 1961. Drugo, popravljeno i dopunjeno izdanje knjige Paška Romca, napisane na osnovu dnevnika koji je pisac počeo da vodi još dok je, kao istaknuti komunist, bio na robiji u Sremskoj Mitrovici, a nastavlja u narodnooslobodilačkoj borbi, po bekstvu iz zatvora. Poslednje stranice ove knjige govore o završnim borbama i oslobodjenju Srema.

Muharem Kapić: „JUŽNO OD NEBA“; „Paralele“, Doboj 1962. Prva zbirka pesama mladog dobojskog pesnika.

Erskin Koldvel: „IZ VESNE ŽENE“; „Pro-

sveta“, Beograd 1962; prevela Ljerka Radović. U ovom ciklusu novela Koldvelovo životno iskustvo dolazi u punoj meri do izražaja. Ovaj ciklus mogao bi se tretirati i kao roman o nekoliko ženskim likovima, o nekoliko sudbina ispričanih toplinom pesnika i pronicljivošću suptilnog analitičara.

Novosadska izdavačka kuća „Forum“ štampala je pre kratkog vremena izvrsno opremljene knjige izborna poezije trojice velikih mađarskih pesnika: „NOĆ PRED-GRADA“ Atile Jozefa, „KRV I ZLATO“ Endre Adija i „STRMOM STAZOM“ Mikloša Radnotija. Prevodilac je Danilo Kiš, a umetničke priloge u knjizi Adijevih i Radnotijevih stihova izradili su Ivan Tabaković i Mića Popović.

toloku studiju o modernim neurozama. Glavna ličnost ovoga romana, koja sama priča svoju istoriju, jeste jedan mladić iz „dobre porodice“, Džek Boling, koji se bavi prodavanjem berzanskih akcija. On pati od ozbiljnih emocionalnih teškoća: ponekad mu se čini da ne živi u jednom stvarnom mestu i u stvarnom vremenu i vrlo često gubi osećanje identiteta. Jedino što mu pruža neku iluziju u svrshodnosti života je-

su rad, zaradivanje novca, posećivanje bioskopa i traženje ženskog društva. Ali to nije smisao njegovog življenja, jer on u takvo nešto ne veruje. Njega progoni „nesavladiva apatija“ koja se javlja istovremeno sa povremenim ozbiljnim depresijama i opsesijom smrti. Ta opsesija, međutim, ne predstavlja strah od smrti, nego osećaj da su svi mrtvi, naravno on sam, predstavlja želju za umiranjem. Zbog ovih svojih uznemirenja Džek postaje mistik.

On te svoje mističke sklonosti transponuje u pojam „traganja“, koji pretvara njegovo besciljno i apatično lutanje u traženje identiteta i vrednosti; zatim u pojam „ponavljanja“, u kome on vidi „pozaklanje“ prošlih doživljaja; i, na kraju, u pojam „rotacije“, definisan kao „doživljavanje novog van očekivanja o doživljavanju novog“. Sve ovo rezultira u njegovom neprestanom posećivanju bioskopa; u svim svojim doživljajima povezanim sa bioskopom

on vidi oživljavanje svojih mističkih pojmova. U sebi Džek objašnjava i opravdava svoje ponašanje kroz razgovore sa filmskim glumcima. On tvrdi da je njegov život u stvarnosti nerealan i da u bioskop odlazi ne bi li našao stvarnost.

Junakinja ovoga romana je Džekova rođaka Kejt Katrer, neurotičnija od njega, mada to stalno poriče. Pošto je u jednoj saobraćajnoj nesreći izgubila verenika i pretrpela

nervni slom, ona pati od osećanja očajanja i užasa. Dok Džek samo žudi za smrću, njeni samoubilački nagoni su stvarni i ona pokušava da se ubije. Džek beži s njom u Čikago. Na putu provode jednu mučnu noć u istom krevetu, užasnuti i drhtavi. Po povratku oni se venčaju. Pisac na kraju nagoveštava da postoji izvesna nada da će oni, po-

mažući jedno drugom, lakše uspeti da se održe na ovome svetu.

Ističući takođe piščev vrlo oštar sluh za hvatanje tanačnosti svakidašnjeg govora i njegovu sposobnost da jasno i snažno ocrtta liniju radnje, američki kritičari zahvaljuju da Persijevo delo nije samo značajan nagoveštaj, nego i vrlo vredno ostvarenje.

D. P.

neprevedene knjige

WALKER PERCY

The Moviegoer

(„Knopf“, New York 1961.)

Kad je roman Vokera protesta. Naime, pored persijskog „The Moviegoer“ likoz broja poznatih kantidat, nagrada je dodeljena romanu jednog nepoznatog četrdesetpetogodišnjeg pisca.

Ovaj Persijevo roman, po bolje persijskičko delo objavljeno tokom 1961. godine, podigla se čitava bura

Na granici egzibicionizma

Možda će ovaj utisak o današnjem trenutku naše najmlađe poezije učiniti nepravdu nekim manje ili više izrazitim poetskim glasovima. Treba biti na čisto, međutim, da svaki pokušaj upošavanja, svako svodenje pod isto stakleno zvono radi vrednovanja i traženja sličnog u različitom, ili različitog u sličnom, nosi u sebi opasnost od pojednostavlivanja i izopačavanja. Tokom toga postupka nužno je i one malobrojne vertikale, još nedovoljno duboko u sebe ukorenjene i ne sasvim svojim cvetom okićene, vratiti u sumornu horizontalnu ravan prosečnosti.

Čitalac, svakodnevno za sipan pesničkim snegovima koji veju sa stranica listova i časopisa, zaslepljen već njihovim bledilom, nestrpljivo se pita kad će ih kakav topli pljusak novih nagoveštaja otopiti i sprati u mrtvo more zaborava. Svi koji rade po redakcijama književnih listova i časopisa, znaju kako izgledaju ti svakodnevni poetski smetovi koji najčešće završavaju u košu, kolika je monotonija svih onih glasova koji se pojavljuju i gube u horu naše savremene poezije. Sve to podseća na jedan bezizrazan muzički motiv, koji se na neki čudan način svima zadržao u uhu i kome se mogu prilagoditi tekstovi svakojakog emocionalnog smisla i intelektualnog konteksta.

Suprotstavljanjem onoga šta ova poezija ima o nome šta nema, dobija se sumorna slika o nenoj vrednosti. Pesnici koji je pišu imaju, pre svega, želju da pevaju, ali se ne može sa sigurnošću tvrditi da je ta njihova želja istovremeno i potreba. Imaju mnogo upornosti pokušavajući da postanu pesnici, jer ne osećaju da to jesu. Njihova pismenost je visoka, ali im je jezik bezizrazan i kod svih isti u svojoj metaforičnoj rasplimivosti. Oni kao da neprestano prepričaju sebe u poeziju bez intelektualne dubine i emocionalne sugestivnosti. Njihova želja da izraze ono što osećaju još i može da se shvati, ali oni nemaju izrazite i originalne individualnosti da bi ono što govore bilo i nekom drugom zanimljivo. Njima nedostaje jedna šira i dublja književna i pesnička kultura. Kad hoće da budu pesnici - intelektualci, kreću se na staklenim nogama svoje velike neobaveštenosti, a kad ispovedaju sebe stiče se utisak da su to pseudoispovedi. S obzirom da nemaju ličnosti, oni se vrte u krugu tražeći okrilje koje im najbolje odgovara. U njihovim pesmama se, istina, može naći poneki bolji stih, ali oni retko kad uspevaju da ga sliju u integralnu celinu pesme. Oni bacaju poglede unazad, tražeći potporu i putokaz od svojih starijih savremenika, valjda i sami svesni da ne znaju šta žele da kažu i kako da izraze ono što bi eventualno hteli da saopšte. Oni kao da nisu svesni da je njihova emocionalnost hladna i veštačka, da njihovo samozadovoljstvo nije ništa drugo od obično pozerstvo, da njihovom jeziku preči opasnost od naduvenog verbalizma. Očigledno je da oni ne vide da njihova poezija stoji na opasnoj granici vulgarnog egzibicionizma.

Ali, ko zna, možda je opšta slika svih pesničkih proseka uvek ovakva. Poezija nije sve ono što se piše i što se objavljuje, nego ono što traje i ostaje. Nesumnjivo je da će i kod nas, kad se prazne ambicije slegnu na mračno dno pravednog zaborava, na bistroj površini književne istorije ostati tri ili četiri prava, autentična poetska cveta.

Dušan PUVACIĆ

Nastavak sa 2. strane.

je nikako ni ulazio u svet lepe književnosti. Ne treba zaboraviti još nešto: ova ogledna sveska, pored toga što služi kao informativni pokazatelj budućeg leksikona, ima i propagandni karakter. On je, međutim, izneveren. Umesto da su od savremenih pisaca uneseni u ovu svesku najpozvaniji, čime bi sama publikacija dobila u vrednosti, u nju su po liniji manjega otpora uvrštene biografije sasvim sitnih i, u trenutnoj konstelaciji, manje važnih publicista i skromnih književnih radnika, pripadnika između ostalog i pokrajinskih književnosti (Jon Balan, Jan Čajak, Ramiz Kelmendi, Vlado Kostelnik i dr.) Zanimljivo je, osim toga, da postoji primetna nesrazmera u dužini pojedinih biografija u odnosu na značaj tih pisaca. Kako se, naime, moglo dozvoliti da biografija Stevana Raičkovića bude prostorno manja od biografije, na primer, Jona Balana, zaslužnog ali i skromnog književnog poslenika u redovima savremenih pisaca rumunske nacionalne manjine, ili da gotovo isti prostor dobiju Laza K. Lazarević i franjevac Ivan Jukić, kada je doprinos ovih drugih u našoj književnosti, u svakom slučaju, evidentno manji i od niže umetničke vrednosti.

Nedovoljna obaveštenost i nekritična akribija nekih saradnika ovoga leksikona, sudeći bar po njenoj oglednoj svesci, opominju, s druge strane, na rezervisanost i zahtevaju, pre nego što čitavo delo definitivno uđe u štampu, naknadno preispitivanje već obrađenih pisaca od strane eminentnih stručnjaka. I to što pre, dok još ima vremena, da ne bi kasnije olako shvaćene obaveze pojedinaca izlazile iz okvira ogromnog znanja i solidno uloženoj naporu ostalih, svakako većine njih, koji znaju da respektuju ovaj zamoran i nadarsve skup posao. Karakterističan primer površnog shvaćanja dužnosti predstavlja napis dr Vojislava Ilića-Ilijaševića, docenta za makedonski jezik i književnost na katedri za južnoslovenske jezike na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu, o Jovanu Avakumoviću, svakako najizrazitijem „građanskom“ pesniku iz XVIII veka. Iz njegovog života autor je saopštio uglavnom podatke koje je, na osnovu arhivskih dokumenata velikokikindskog distrikta, objavio Vasa Stajić — prvi put 1937. godine u svome članku o našem pesniku, zatim i u svojoj knjizi o Distriktu iz 1950.

komentari

SAVREMENA LITERATURA

i naše književno nasleđe

godine. Da je autoru ove biografije bila poznata ostala literatura, bar podaci koje su saopštili Risto Kovijanić, Dimitrije Ruvarac, Gavriilo Vitković, Dimitrije Kirilović, dobrim delom i Vasa Stajić u nekoliko drugih svojim člancima, on bi svakako naznačio, što nije učinio, nekoliko bitnih pojedinosti iz Avakumovićevo života dok novembra 1789. godine on nije stekao zvanje „dištriktalnog birova i komitata torontalskoga asesora“. Tako bi zabeležio približnu godinu njegovog rođenja (1747 ili 1748), da se tri godine sa priličnim uspehom školovao u Bratislavi (1765—1767), da je još za vreme školovanja potpao pod snažan uticaj racionalističke filosofije prosvetljenosti; Iliću je takode, ostao nepoznat podatak da je Avakumoviću 1774. godine bilo po nuđeno nastavničko mesto iz matematike i filozofskih disciplina na „Opšte-narodnoj školi“ u Novom Sadu i da je, zajedno sa ostalom svojom braćom, 1791. godine dobio titulu plemića od austrijskog cara Leopolda I; poslednje godine XVIII veka, i to je trebalo istaći, Avakumović je, u zajednici sa Jakovom Sečancem i Pavlom Cvetkovićem, učestvovao u izradi „plana blagostojanija“, koji je obuhvatao garancije koje je od vlasti trebalo tražiti za austougarske Srbe i da je, ubrzo zatim, sredinom 1799. godine, po svoj prilici već dovoljno poznat kao pesnik i znalac nekoliko stranih jezika, dobio u dužnost da prevede „na prosti slavenski jezik“ pismo Leopolda I, kojim je car tačku po tačku odgovarao na pomenuti „plan blagostojanija“ i da napiše, s tim u vezi, jedan opširni „cirkular“, kojim

bi se stanovništvu Karlovačke mitropolije izneli rezultati čitave ove akcije. Itd.

Drugi deo ove biografije Ilić posvećuje malom broju sačuvanih Avakumovićevo pesama, ali ni taj prikaz u svemu nije tačan. U jednom delu literature o ovom pesniku već se ustalilo mišljenje da su nam od njega ostale poznate samo tri pesme, dok se za nekoliko drugih iz anonimnog „građanskog“ pesništva pod pretpostavkom uzima da mogu biti njegove. Dve Avakumovićeve pesme, kao što je poznato, objavio je 1926. godine Vladimir Corović, treću je, po jednom prepisu iz Narodne biblioteke, štampao 1930. godine Svetozar Matic, Mnogima je, međutim, izmaklo pažnji, čak i najboljim poznavcima Avakumovićevo rada, da je jednu njegovu vrlo dobru pesmu, pod naslovom „Svravnjenje čelovječkoga vjeka s tečenjem nrava“, objavio još 1818. godine Dimitrije P. Tirol u svojoj knjizi „Privjestovateljnaja knjižica za premilu i preljubeznu serbsku junost“ (štampano u Budimu), pored još nekoliko pesama od drugih pesnika. Pored ove, niko nije ukazao na još jednu Avakumovićevu pesmu pod naslovom „Pohvala srpskom junstvu“. Nju je zabeležio neki nepoznat nam prepisivač u jednoj rukopisnoj pesmarici s kraja XVIII ili početka XIX veka, u kojoj su bile ispisane i tri pesme Mihaila Vitkovića (objavio ih je Svetozar Matic). Kad je 6. aprila 1941. godine nastradala u Beogradu Narodna biblioteka, izgorela je i ova pesmarica, pa su nam ti Avakumovićeve stihovi ostali nepoznati. Interesantno je zapaziti da Svetozar

Matic, koji je jedini ovu pesmaricu imao u rukama, još 1927. godine, kad je iz nje publikovao pomenute tri Vitkovićeve pesme, nije znao ko je bio Avakumović. „Kod nekoliko pesama — piše on — stoji od koga su prepisane: dvojica od njih su nepoznati (jedan je Avakumović), treći je Mihailo Vitković“. Ovu Avakumovićevu „Pohvalu“ Svetozar Matic nije štampao ni onda kada je, ubrzo zatim, o pesniku donosio novu arhivsko-literarnu građu.

Posebno poglavlje u izučavanju Avakumovićevo pesništva čine one pesme koje se, uprkos činjenici da su anonimno bile zabeležene, ipak uzimaju da mogu biti i njegove. Pretpostavku Vase Stajića (koju je prihvatio Ilić u svome napisu o ovom našem pesniku), da bi se zbog izvesnih idejnih sličnosti Avakumoviću mogla pripisati u drugoj knjizi „Pesmarice“ Vuka Karadžića iz 1815. godine anonimno štampana pesma „Zenidba po modi“, oborio je još 1928. godine Andra Gavrilović svojim otkrićem, kojim se nepobitno dokazuje da je tvorac ovih stihova bio zaboravljeni Jovan Berić. Domišljanja Svetozara Matica i Mladena Leskovca, kojim se Avakumoviću s naglašeno uzdržljivošću pripisuju nekoliko druge pesme iz popularne Ostojić-Corovićeve zbirke, kao da su, uprkos Ilićevo preutkivanju, na putu da se prihvate: treba ipak biti obazriv — reč je, naime, samo o izvesnom, još u malo čemu proverenom i ispitanom, zapažanju, koje i po liniji verovatnoće, pre po nekim drugim, stvarnijim obeležjima sličnosti i paralelizma, opominje na moguću istovetnost u ispitivanju autorstva ovih inače nepotpisanih pesama.

Ogledna sveska budućeg „Biografsko-bibliografskog leksikona jugoslovenskih pisaca“, kao što vidimo, ukazuje na nekoliko problema koje bi prethodno trebalo neizostavno rešiti da ne bismo kasnije žalili što smo jedinu šansu, jedinu koja nam se ukazala za proteklih sto i više godina razvitka naše nauke o književnosti, olako ispuštili iz ruku. Važnost posla i rezultati koji se s nestrpljenjem očekuju, nalazu punu ozbiljnost i savesnost u radu. Stoga bi korisno bilo kad bi se u javnosti pojavili osvrti i na druge biografske priloge iz ove ogledne sveske, koji zadiru u često malo poznate književne periode i prikazuju ličnosti iz raznih vremena i vekova, jer i oni iziskuju punu kompetentnost u znanju i zaključcima.

Borivoje MARINKOVIĆ

Stogodišnjica rođenja Gerharta Hauptmana

Godine 1889, posle premijere drame sa simboličnim imenom „Pre izlaska sunca“, kritika je okarakterisala Gerharta Hauptmana kao „revolucionara i socijalistu koji želi da nastavi na nemačkom jeziku tendencije Emila Zole“. Ove reči odgovaraju ranim Hauptmanovim delima, njegovoj tendenciji društveno-kritičkog prosvetljanja. Hauptman je jedan od onih pisaca koji su se probili svojim delom do širokih čitalačkih masa, običnih, sitnih ljudi. Slikajući ih, njihove svakodnevne sumnje i sukobe, on je stvorio novu dramu čiji je predmet moderan čovek u modernom društvu. Kod njega, prvi put u nemačkoj književnosti, masa je postala glavna ličnost. Iz njegovih dela izvire osnovna nota njegove umetnosti: pomisao o svesno sprovedenoj reformaciji koja nije nikakav eksperiment.

Njegovo delo tesno je povezano sa njegovom šleskom domovinom. Rođen je 1862. godine u Obersalcburnu. Posle školovanja u Breslavi, Jeni i Rimu, i boravka u Drezdenu, Berlinu i Hamburgu, konačno se nastanio u jednom selu u Slezijskoj. 1912. godine dobio je Nobelovu nagradu za literaturu posle dugog niza vrlo uspešnih drama: „Kolega Krampton“, „Bibirevo krzno“, „Rozalbernd“ itd. Od dela napisanih docnije, posle dodeljivanja Nobelove nagrade, najznačajnija su „Dorotea Angerman“, „Ifigenija u Aulidi“, „Hamlet u Vitenbergu“ itd.

Danas su „Tkači“ (1892) Hauptmanovo najpoznatije delo. Predmet drame su borbe koje su šleski tkači vodili 1846. godine i u njoj je Hauptman prvi put od mase napravio glavnog junaka.

Hauptman je umro 1946. godine, posle dugih godina cutanja. Njegova posmrtna dra-

vesti

ma „Magnus Kabre“ izvedena je 1956. u diseldorfskom pozorištu.

ANTOLOGIJA NEKROLOGA VELIKIH VELIKIMA

Ne događa se često u književnoj istoriji da jedan pisac pronalazi naročito pronicljive i duboke reči u spomen preminulog kolege, kao što su to, između ostalih, učinili Merime o Stendalu, Dostojevski o Puškinu, Bodler o Pou, Zola o Balzaku, Mopasan o Foberu, Rolan o Igou, Morijak o Prustu, Zid o Valeriju i Tomas Man o Sou. Čudno je, za to, da ovi pesnici poslednji oprostaji nisu već dosad bili saopšteni u jednoj knjizi. Ovakvu neobičajno obimnu antologiju sastavio je sada Paul Snajder (Paul Schneider), a izdavač joj je Hartfried Voss (Ebenhausen). Sastavljač je svojoj antologiji dao isti naslov kojim je Hajne svoj nekrolog Gettea, a Tomas Man svoj Sou otpočeo: „Les Deux s'en vont“ — Bogovi odlaze“. Izbor je tako uverljiv da se ova knjiga može nazvati vrednom i zaista iznenađujućom dopunom književne istorije poslednjih 150 godina.

KARLO KASOLA O ITALIJANSKOM ROMANU

Uz Lampeduzinog „Geparda“ (300.000 prodatih primeraka) i Moravijinu „Dosađu“ (150.000), roman Karla Kasole „Bubova devojka“ (100.000 primeraka) je delo koje je u posleratnoj Italiji imalo najviše uspeha. Kasola je nedavno boravio u Parizu, gde treba da izide drugo izdanje njegovog romana, i u razgovoru sa saradnikom lista „Figaro literer“ izneo svoje poglede na savremeni italijanski roman. Govoreći o izvesnoj krizi koja vlada u

svetskoj književnosti, Kasola je naveo Italiju kao primer za suprotnu situaciju: u savremenoj italijanskoj književnosti vlada izuzetna živost koja je izazvana društvenim pomeranjima. „Društveni preobražaji — kaže Kasola — duboki i brzi, uznemiruju jednu zemlju koja je u tom pogledu bila u zakašnjenju u odnosu na druge nacije velike literature. Kao posledica toga, naše društvo je za trenutak puno problema, kontradikcija, koje umetnik pripoveda u svome delu. Roman i film našli su jednu vrstu hrane u ovom društvenom previranju. Tako se ništa nije pojavilo bez razloga kao u intelektualnim delima u drugim zemljama gde je društvo mirno. Ali... Ali, uprkos svemu, ja mnogo sumnjam u literarne kvalitete italijanskog romana. Ne verujem da je kod nas bilo remek dela — to isto kažem za moje delo kao i za dela najuglednijih pisaca. Da, u celini gledano, ja sam pesimist. Istina je da je po selu 1945. godine u svetu izšlo samo jedno važno delo: „Doktor Zivago“, završio je Kasola.

„ZIVOT I DELO SIGMUNDA FROJDA“

Ovih dana, u izdanju „Presses Universitaires de France“, objavljen je drugi deo trilogije Ernesta Zona „Zivot i delo Sigmunda Frojda“, pod naslovom „Doba zrelosti“. Pisac ove knjige je jedan od Frojdovih najeminentnijih učenika. Pišući o životu svoga učitelja, pisac je istovremeno vršio psihoanalizu njegove ličnosti. Kroz stranice ovoga dela može da se prati, korak po korak, evolucija jednog kompleksnog čoveka i da se dode do srca stvari u kojima se otkriva realnost podsvesti.

AVANGARDISTI U POZORIŠTU NACIJA

„Pozorište nacija“ u Parizu ove je godine avangardnim dramama dalo daleko značajnije mesto nego ranijih godina. Tri mlade pozorišne trupe, iz Dablina, Lisabona i Nju Jorka, predstavile su pariskoj pozorišnoj publici svoja traganja za novim pozorišnim izrazom, koja karakterišu njihove tri zemlje, sa različitim kulturom i običajima. Pozorište „Festival“ iz Dablina prikazalo je, pod naslovom „Semov glas“, adaptaciju nekog odlomka Džozosovog „Fineganovog buđenja“ od Meri Mening. Lisabonsko „Mozorno pozorište“ dalo je pred stavu drame „Mastionica“ od Karlosa Munisa, satiru prožetu najnežnijom poezijom. Njujorška trupa „Živo pozorište“ prikazala je dramu Džena Gelbera „Jabuka“, koja predstavlja primenjenu i konkretnu negaciju pozorišta pravljenog za publiku.

STUDIJA O BRANISLAVU NUŠIĆU NA BUGARSKOM

Krajem februara ove godine izišla je u Sofiji, u izdanju Bugarske akademije nauka, studija Bojana Ničeva o Branislavu Nušiću. Na 270 strana Ničev je Nušića posmatrao iz tri aspekta, o čemu govore naslovi poglavlja ove knjige: „Hroničar svoga vremena“, „Nušić nasuprot Ben Akibi“ i „Dijagnostičar jednog bolesnog vremena“. Prilikom pisanja ove studije Bojan Ničev se služio u prvom redu jugoslovenskom literaturom: tekstovima iz „Srpskog književnog glasnika“, člancima i knjigama Pavla Popovića, Dorda Jovanovića, Jovana Skerlića, Milana Bogdanovića, Vladimira Petrića, Velibora Gligorića, Siniše Paunovića itd. Međutim, nije se ograničio samo na nju, nego je koristio i srpsko-hrvatskoj dramati slavnika iz drugih zemalja.

Napomenimo na kraju da kod nas još nije napisano slično delo o Nušiću.

OSNOVAN MEDUNARODNI INSTITUT ZA POZORIŠNA ISTRAZIVANJA

Kuća u kojoj je nekad Karlo Goldoni u Veneciji stanovao određena je za sedišta novostanovnog „Medunarodnog instituta za pozorišna istraživanja“. U radu ove institucije učestvuju pozorišnonaučne ustanove iz 32 zemlje sa tri kontinenta. Među zamisli čije je realizovanje već otpočelo spada i ostvarenje „Medunarodne bibliografije o pozorišnoj nauci“ za koju sve godine doprinose svojim novim izdanjima, zatim opsežna „Pozorišna ikonografija“ i organizovanje „Medunarodnih naučno-pozorišnih seminara“, koji treba da se održavaju u Veneciji septembra svake godine.

NAJLEPSA PISMA ANRIJA VI

Anri VI je jedan od najpopularnijih francuskih kraljeva. Izbor njegovih najlepših pisama, koji je priredio Filip Erlanže a izdao „Kalman-Levi“, omoguće čitaocima da upoznaju inteligenciju i prirodu ovoga monarha, čiji je život bio neobična pustolovina i ljubavni roman. U ovom izboru sabrana su njegova ljubavna i politička pisma. I jedna i druga prikazuju Anrija VI kao skeptika, vatrenog, drskog i lukavog čoveka, ravnodušnog prema moralu, uvek živog duha i jezika otkretnog i punog bogate in vencije.

ELIZABETA BARET BRAUNING U NOVOJ SVETLOSTI

Medu dokumentima koji pripadaju jednom od potomaka Elizabete Brauning nađen je i jedan dnevnik koji obuhvata oko deset meseci njenog života (1813/1832. godine), koje je provela u Houp Endu u Herifordšajru. Ovaj dnevnik stavljen je na raspolaganje jednom američkom studentu koji je 1961. godine organizovao u Londonu izložbu povodom stogodišnjice njene smrti.

ti. Dnevnik baca novu svetlost na njen odnos sa ocem, na ono što je opisano kao „prijateljstvo slično opsesiji“ sa mnogo starijim piscem Stivenom Bojdom. Nešto ranije, u tajnoj pregradi njenog pisane stola, nađeno je oko 2.000 neobjavljenih dokumenata, koji bacaju novu, zanimljivu svetlost na njenu ličnost.

NOVA ZBIRKA PESAMA RENE SARA

Početkom maja izlazi u Parizu, u izdanju „Galimarda“, nova knjiga stihova poznatog francuskog pesnika Rene Sara. Mada su ovi stihovi objavljeni ranije, u razdoblju između 1952. i 1960. godine i publika i kritika ovu knjigu Sarove poezije očekuju sa velikim interesovanjem, jer su ranija izdanja štampana u malim tiražima, do kojih je danas vrlo teško doći.

KOMEDIJA ZAKA KONFINA U VARŠAVI

Na sceni Državnog jevrejskog pozorišta u Varšavi 2. Juna ove godine igraće se komedija Zaka Konfina „Eksperiment“. Komad, koji je u jednoj verziji izvodila Beogradska televizija sa Slavkom Simićem u glavnoj ulozi, prevela je na jidiš upravnik i režiser ovog pozorišta Ida Kaminski. Satirična teza ovog komada je izrgavanje ruglu shvatanja o supermatiji arljevske rase nad ostalima.

NAJBOLJE KNJIGE OBJAVLJENE OVE GODINE U FRANCUSKOJ

Komitei Sindikata književnih kritičara Francuske saopštava da su najbolje knjige objavljene u prva četiri meseca ove godine u Francuskoj: „Bio jedan mali brod“ od Rene Falea, „Staj učini sa životom“ od Solanž Faskela, „Ostrvo“ Roberta Merla, „Ljudi i dani“ Anrijete Psišari. Srebrni konj“ Morisa Remsa i „Daleka buka vremena“ Morisa Teska. Od prevedenih knjiga izdvojen je samo prevod pesama Džona Dona.

KNJIŽEVNE NOVINE

• Direktor i odgovorni urednik: Tanasije Mladenović. Urednik: Predrag Palavestra. Sekretar redakcije: Bogdan A. Popović. Tehničko-umetnička oprema: Dragomir Dimitrijević. Redakcioni odbor: Miloš I. Bandić, dr Milan Damjanović, Zoran Glušević, Slavko Janevski, Velimir Lukić, Slavko Mihalčić, Vladimir Petrić, Dušan Puvacić, Izet Sarajlić, Vladimir Stamenković Pavle Stefanović, Dragoslav Stojanović-Sip.

• List izlazi svakog drugog petka. Pojedini Broj Din. 30 Godišnja pretplata Din. 600, polugodišnja Din. 300, za inostranstvo dvostruko.
• List izdaje Novinsko-izdavačko preduzeće „Književne novine“, Beograd, Francuska 7. Redakcija Francuska 7. Tel. 21-000. Tekući račun 191-20-1-298.
• Stampa „GLAS“, Beograd, Vlakovićevo 8.